

ARKEOLOGISK PROVUNDERSÖKNING OCH
SÄRSKILD UNDERSÖKNING

En forntida stenhusrund

Mästreda

RAÄ 101
Mästreda 1:8
Sjösås socken
Växjö kommun
Kronobergs län
Småland

Heléne Gustavsson
Eva Åhman

Smålands museum
Rapport 2004:30

ARKEOLOGISK PROVUNDERSÖKNING OCH
SÄRSKILD UNDERSÖKNING

En forntida stenhusgrund

Mästreda

RAÄ 101
Mästreda 1:8
Sjösås socken
Växjö kommun
Kronobergs län
Småland

Heléne Gustavsson
Eva Åhman

Smålands museum
Rapport 2004:30

© 2004 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2004
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29
TRYCKT HOS: Arkitektkopia Växjö

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	s.1
2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	s.3
3 LANDSKAPSÖVERSIKT	s.3
3.1 Topografi	s.3
3.2 Fornlämningsmiljö	s.4
4 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT UTIFRÅN TID OCH FÖRSTÅELSE	s.5
5 METOD	s.9
6 FORSKNINGSSBAKGRUND	s.10
6.1 Mästredaprojektets genomförande	s.10
6.1.1 Utbredning av kulturlager inom stenusgrunden	s.11
6.1.2 Konstruktion I	s.11
6.1.3 Konstruktion II	s.12
6.1.4 Konstruktion III	s.12
6.1.5 Övriga anläggningar	s.13
6.1.6 Norra muren	s.13
6.1.7 Södra muren	s.14
6.2 Resultat av fosfatprover	s.15
6.3 Resultat av kolprover	s.16
6.4 Resultat av osteologisk analys	s.18
7 LITTERATURBAKGRUND	s.18
7.1 Husets symboliska betydelse	s.18
7.2 Kulthus	s.19
7.2.1 Morfem för kulthus av stengrundstyp	s.21
7.3 Stengrundshusens konstruktion	s.22
7.3.1 Stengrundshus i Småland	s.23
7.3.2 Stengrundshus i Värmland	s.24
7.3.3 Stengrundshus i Blekinge	s.25
7.3.4 Stengrundshus på Öland och Gotland	s.27
7.4 Fyndinnehåll i kulthus av stengrundstyp	s.28
7.5 Kulthus det inre och det yttre	s.29
7.6 Skärvsten och skärvstenshögar i samband med stengrundshus	s.31
8 DISKUSSION	s.32
8.1 Likheter och skillnader som stenusgrunden i Mästreda uppvisar med kulthus av stengrundstyp	s.32
8.2 Vad fyndmaterialet kan ge för indikationer om stenusgrunden i Mästreda	s.34
8.3 Betydelse av skärvsten i stenusgrunden i Mästreda	s.36
8.4 Avslutande diskussion	s.37

9 SAMMANFATTNING	s.40
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	s.42
REFERENSER	s.42
BILAGA 1 Fyndlista	
BILAGA 2 Anläggningsbeskrivning	
BILAGA 3 Osteologisk analys	

1 INLEDNING

Hösten 1981 provundersöktes RAÄ 101, Mästreda, Sjösås sn på frivillig grund av Eva Åhman från Smålands museum i Växjö tillsammans med Sjösås-Drev-Hornaryds hembygdsförening (se fig. 1).

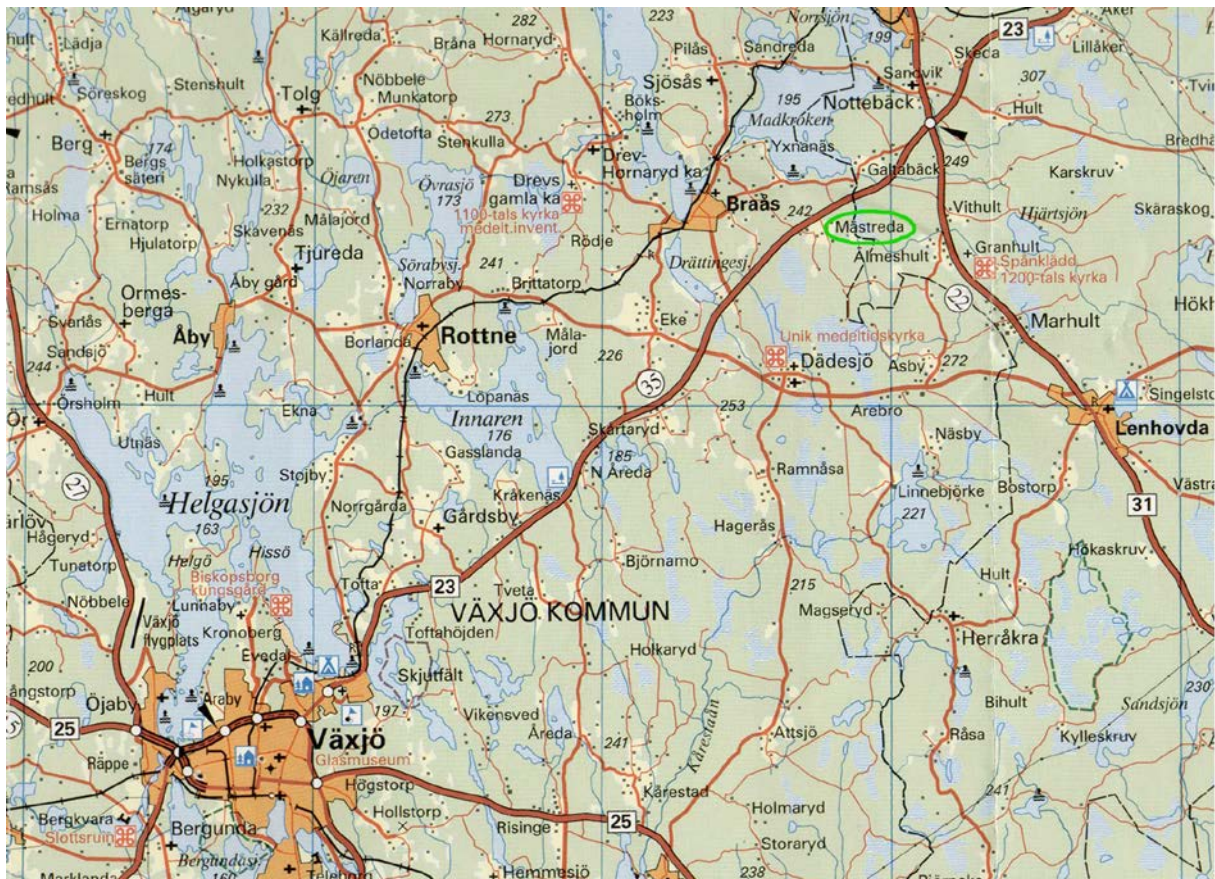

Fig. 1. Ett utdrag från en bil och turistkarta, med en del av Kronobergs län som visar läget för Mästreda, utmärkt med en grön ring. Skala 1:250 000.

Fornlämningen består av en forntida husgrund som är rektangulär och 27 x 9 meter stor utvändigt (se fig. 2). Provundersökningen omfattade endast husgrunden. Målsättningen var att konstatera om huslämningen härstammade från förhistorisk tid. På flera ställen i undersökningsytan påträffades fynd av förhistorisk keramik. Rekognosering i området visade att det också förekom ett fossilt åkersystem i anslutning till husgrunden. Smålands museum och hembygdsföreningen fann det då angeläget att göra en totalundersökning och man sökte ekonomiskt bidrag ifrån kulturnämnden i Växjö kommun för att kunna genomföra ett vetenskapligt arkeologiskt projekt i Mästreda. Undersökningen av husgrunden vid Mästreda genomfördes etappvis under 1982-1985 och slutfördes sommaren 1986.

Fig. 2. Foto på stenhusgrunden i Mästreda som är 29 x 7m utvändigt, taget från SV av Eva Åhman.

Jag kom i kontakt med Mästredaprojektet då jag diskuterade projektämne med min handledare Per Lekberg på museet. Inom ramen för mina studier på Kalmar högskola har jag vårterminen 2003 ägnat mig åt verksamhetsförlagda studier på Smålands museum. Mitt övergripande syfte är att behandla det arkeologiska dokumentationsmaterialet från fältarbetet och sammanställa en rapport och tolka undersökningsresultatet. Det är en komplex huslämning och utifrån materialet går det att utläsa att husgrunden är en stenhusgrund, vilket är den benämning som jag använder mig av i mitt projektarbete.

Mina frågeställningar kretsar kring vad stenhusgrunden i Mästreda har haft för funktion och ifrån vilken tid den härstammar. Emellertid kommer jag även att studera huslämningens omgivande fornlämningsmiljö. Projektarbetets utgångspunkt är stenhusgrunden i Mästreda, men jag kommer även att belysa stengrundshus i övriga Småland, Blekinge, Värmland, på Gotland och Öland för att diskutera likheter och skillnader med dessa husgrunder. Jag kommer särskilt att inrikta mig på några av de stengrundshus som har tolkats att vara kulthus ifrån bronsåldern.

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Det övergripande ämnet för detta projektarbete kommer att vara stenhusgrunden i Mästreda. Syftet är att utifrån dokumentationsmaterialet som finns om denna husgrund tillsammans med litteratur om stenhusgrunder och kulthus, erhålla en fördjupad kunskap. Detta erfordras för att jag ska ha möjlighet att tolka det arkeologiska undersökningsmaterialet ifrån Mästreda. Mitt teoretiska förhållningssätt i projektarbetet utgår ifrån hermeneutiken, som ägnar sig åt tolkningsprocesser i syfte att uppnå en förståelse (Cassel 1998:18). I samband med att jag ska skapa mig förståelse om förhistorisk tid använder jag mig av tiden som förståelseberättande faktor. I mitt teoretiska kapitel berör jag detta närmare. Enligt Hans-Georg Gadamer (2000:109) är tidsavståndet inget problem utan det ger en positiv och produktiv möjlighet till förståelse.

Min huvudfrågeställning är följande:

* Vad har stenhusgrunden i Mästreda för datering och funktion?

Jag belyser också dessa frågeställningar:

* Hur ser fornlämningsmiljön ut omkring stenhusgrunden i Mästreda?

* Vad karakteriserar ett stengrundshus som har använts som kulthus?

* Vilka likheter och skillnader har stenhusgrunden i Mästreda i förhållande till stengrundshus i Småland, Blekinge, Värmland, på Gotland och Öland?

3 LANDSKAPSÖVERSIKT

3.1 Topografi

Det aktuella området ligger i sin helhet över högsta kustlinjen och utmärkande för landskapet är moränbildningar som t.ex. drumliner (Willstedt 1989:14.). Stenhusgrunden i Mästreda är belägen på en flack moränhöjd som når ca 220 möh. Området ligger mitt inom ett nästan sammanhängande sjösystem, och väster om huslämningen finns ett våtmarksområde. När Mästredaprojektet genomfördes var den närliggande omgivningen markberedd, och nu växer

det talldominerad blandskog omkring stenusgrunden. I grannskapet finns det också ett äldre barrskogs bestånd.

3.2 Fornlämningsmiljö

Stenusgrunden ligger i den norra delen inom ett område med fossil åkermark (se fig. 3). Den fossila åkermarken (RAÄ 103) är till ytan ca 1400 x 200 x 750 meter stort och består av ca 1500 röjningsrösen och 6 hägnadsvallar. Hägnadsvallarna är 15-150 meter långa och 2-3 meter breda och intill 0,35 meter höga. Röjningsrösen är 4-9 meter i diameter och flera av dem är gravliknande enligt fornminnesregistret. I NV är de placerade mycket tätt och de återfinns på ca 10 meter avstånd ifrån huslämningen.

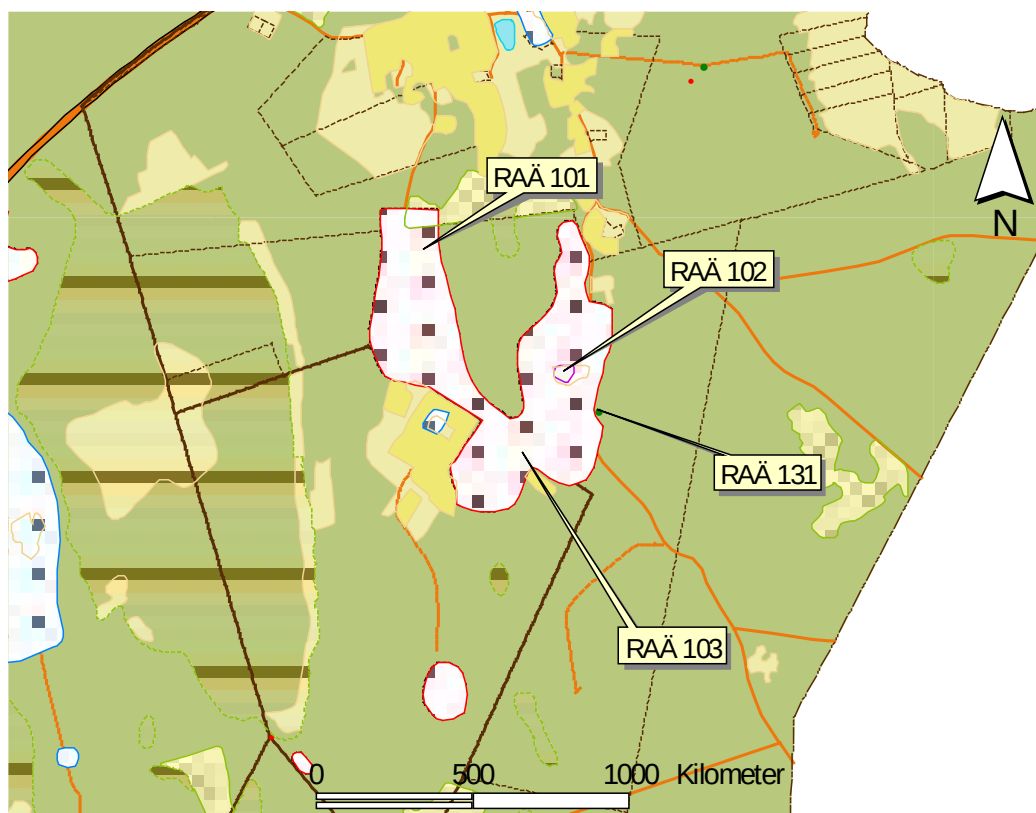

Fig. 3. Ett utsnitt av den digitala fastighetskartan som visar läget för stenusgrunden i Mästreda, RAÄ 101, med omgivande forn lämningar; RAÄ 102 ett gravfält från yngre järnålder, RAÄ 103 som är ett område med fossil åkermark samt RAÄ 131 en källa.

SSO om Mästredahusgrunden finns det ett gravfält (RAÄ 102) som är 60 x 50 meter stort, vilket består av ca 30 forn lämningar varav 3 rösen och 27 ovala stensättningar. De ovala

stensättningarna är 5-13 meter långa och 4-6 meter breda och i allmänhet orienterade i N-S. En av de ovala stensättningarna har i N änden en rest sten 1,5 meter hög och i S änden en rest sten 1,1 meter hög. I norra delen av gravfältet finns en oval stensättning med ett par tidigare resta stenar 1,2 meter och 0,9 meter höga. Den förra finns i stensättningens N del. Flertalet av de ovala stensättningarna har de lägsta kantstenarna i de båda ändarna. Mellan ett röse och en oval stensättning löper i N-S en stensträng som är 9 meter lång och 1,5-1,2 meter bred. Dock är det troligt att det är två eller tre stycken fyllda ovala stensättningar, 0,2 meter höga och fyllningen består av 0,15-0,3 meter stora stenar.

Mats Burström (1991:89) har konstaterat att ovala stensättningar är en gravtyp, som är begränsad till Varend, vilket är den medeltida benämningen på detta område i Smålands inland. Han påpekar även att ovala stensättningar till stor del är knutna till de största gravfälten i Varend. På de tre största gravfälten (RAÄ 30, Dädesjö sn, RAÄ 18, Lenhovda sn, RAÄ 1, Östra Torsås sn) dominerar ovala stensättningar. Således är en mycket stor andel av de ovala stensättningarna belägna på gravfält och de utgör dessutom den dominerande gravtypen på de största gravfälten inom sitt förekomstområde. Sammantaget ger detta vissa indikationer om gravtypens kronologiska tillhörighet och det pekar klart mot en generell datering av ovala stensättningar till yngre järnålder (aa:108).

SSO om nämnda gravfält (RAÄ 102) finns "Grisa- eller Svinakällan" (RAÄ 131). På ekonomiska kartan står det Grisakällan, men man vet inte varifrån namnet kommer. Det sägs i alla fall att källan aldrig sinar och aldrig fryser till!

4 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT UTIFRÅN TID OCH FÖRSTÅELSE

Alla människor påverkas både medvetet och omedvetet av just tiden. Utifrån denna aspekt tycker jag att det är intressant att se hur tiden kan tillämpas inom arkeologin. Kerstin Cassel (1998:17) jämför begreppsparet förklaring/förståelse med något som hon kallar för utifrån-/inifrånperspektiv. Hon påpekar att det inte behöver råda en motsättning mellan ett utifrån- och ett inifrånperspektiv. Arkeologer har, inte bara genom att vi har ett annat tidsperspektiv än dåtidens människor, en möjlighet att förstå skeenden på ett annat sätt eftersom vi står utanför den studerade kulturen. Men vi kommer inte undan ett inifrånperspektiv därför att vår enda väg till det förflutna trots allt är materialet, tingen. För vad skulle det annars vara för

mening att tala om gravar, bebyggelse, prestigevaror, offer etc. om vi inte tror att dessa begrepp på något sätt kan få oss att närma oss en förståelse av forntidens människor? Detta betyder att inne i vår egen kultur använder vi oss av dessa skapade begrepp för att det underlättar den språkliga kommunikationen i arkeologernas arbete. Frågan är hur man ska gå tillväga för att förstå andra tiders och andra kulturers samhällen och människor. Min utgångspunkt i detta projektarbete är att det finns möjlighet att åtminstone i viss mån kunna skapa sig förståelse om kulturer i förhistorisk tid.

Tid är centralt för mänskligt liv. Vi använder oss av dåtiden för att skapa nuet och framtida handlingar. Livet är sammansatt av inte bara en eller två tider, utan av många. Tid som rum produceras genom sociala handlingar. Tiden kommer ifrån allt omkring oss och påverkar allting (Gosden 1994:188). Tiden är detsamma som förändring för oss människor och jag menar att tiden är en term som vi använder oss av dagligen, eftersom det underlättar vårt dagliga liv och ger oss en möjlighet att kunna språkligt relatera till både det förflutna och framtiden.

En förståelse av dåtiden och nutiden är direkt sammanlänkade och genom arkeologin går det att få särskilda uppfattningar om andra tider och platser. Arkeologi är en form av kunskap i nutiden som delvis erhålls från en hel rad av förgivetagna föreställningar om tid, rum och föremål som existerar nuförtiden (aa:195). Hans-Georg Gadamer framhåller att tidsavståndet inte är något problem utan att det är en positiv och produktiv möjlighet till förståelse (Cassel 1998:18, se Engdahl *et al* 1977:94ff). Han menar att vi aldrig kan göra oss fria ifrån vår egen förståelsehorisont. Detta innebär att vi aldrig kan ställa oss utanför vår egen historia och studera något förutsättningslöst, likaledes bär vi alltid med oss vad han kallar våra fördomar. Men dessa fördomar förändras och förskjuts då vi studerar något främmande och en ny förståelsehorisont uppstår genom att en s.k. horisontsammansmältning sker mellan våra förväntningar och det främmande (aa:18, se Føllesdal *et al* 1993:147ff). Våra egna fördomar ställs på spel, genom möten med det främmande, detta förändrar den tidigare förståelsen och vi kommer därmed att befinna oss i historien på ett nytt sätt. Det är alltså tidsavståndet som gör att vi kan medverkandegöra våra fördomar, något som möjliggör en förståelse av det främmande. Att tidsavståndet blir en medelpunkt för förståelsen (aa:18, se Engdahl *et al* 1977:94ff). Detta är intressant för det innebär att jag kan betrakta tiden som en tillgång i min förståelseprocess av det som är främmande och som leder till ny kunskap för mig. Gadamer påpekar att det endast är det dialektiska mötet med det främmande som gör det möjligt för oss

att riskera och pröva vår förförståelse. Att pröva sin förförståelse är en konstant uppgift. Ett förhållningssätt till kunskapen, förståelsen och vetenskapen, som är nödvändig för att vi ska öppna oss för erfarenheter (Lekberg 2002:17, se Bernstein 1987:182f,194).

Paul Ricoeur menar att det inte finns någon anledning till att hävda en motsättning mellan förklaring och förståelse. Han vill upphäva den metodologiska dualismen mellan förklaring och förståelse genom att istället betrakta dem som två moment i en dialektisk process, i vilken förklaring och förståelse tillsammans möjliggör tolkning. För Ricoeur är människan i allra högsta grad levande och aktivt medvetet medverkande i skapandet av sin egen tillvaro och identitet. Han sätter det mänskliga subjektet i centrum. En och samma handling kan ha olika innebörd eller mening för olika subjekt. Ricoeurs hermeneutiska synsätt bygger på antagandet att det sociala livet är symboliskt konstituerat och att de mänskliga subjekten tänker, handlar och talar på ett meningsfullt sätt. Genom att använda sig av diskurs skapar och utvecklar individerna såväl den sociala världen som sina identiteter och denna "skapelseprocess" illustreras med hans diskussion hur metaforer skapas till följd av språkets kreativa egenskaper (Johansson & Miegel 1996:121ff). Föremål liksom ord har ett meningsöverskott, en betydelsebredd som gör att de kan ha olika betydelser i olika sammanhang. Detta benämner Ricoeur för ordens polysemi. Om man ser till sammanhanget, kontexten, kan vissa delar av ett ords eller ett objekts betydelse ges tyngd och andra tonas ner. Föremålen och orden har en tolkningsmån och detta gör att tolkningen blir viktig i varje situation (Arwill-Nordbladh 1998:245). Detta betyder att en stenhusgrund eller ett hus har ett speciellt värde eftersom de kan vara både ett fysiskt objekt och samtidigt ha ett symbolvärde och därigenom en betydelsebredd som gör att man måste se till sammanhanget. Det finns inte förutsättningar för att kunna bevisa att en tolkning är "den rätta" men däremot att det arkeologiska materialet kan "värja sig emot" vissa tolkningar (Cassel 1998:20). Det innebär att man ska vara både uppmärksam och öppen för vad materialet berättar igenom sin betydelsebredd. Detta har betydelse för min tolkning av huslämningen i Mästreda, och därför eftersträvar jag detta förhållningssätt i min studie. Materialet får aktivt ges en möjlighet att säga emot arkeologen genom den metod och de frågeställningar som arkeologen använder sig av. Enligt Helle Vandkilde ska arkeologer återfinna, erkänna och skapa teorier kring den materiella kulturens roll och betydelse i forntiden, för att söka förstå dess sociala grunder och den sociala praxisens materiella utförande. Ett föremåls funktion kan delas in i olika nivåer såsom praktisk funktion, social funktion och symbolisk funktion, och dessa koncept är delvis beroende av varandra (Lekberg 2002:9, se Vandkilde 2000:3).

Ords mångtydighet hänger samman med en kreativ process där betydelsen istället för att reduceras tvärtom utvidgas. Det är detta som Ricoeur kallar metafor. En metafor säger något utöver det som ord vanligtvis betyder och den skapar på så sätt en ny bild. Hans diskussion om hur metaforer skapas visar hur ord, handlingar, föremål etc. får sin mening i de sammanhang i vilka de används (Johansson & Miegel 1996:123). Då en metafor uppkommer lyfts ord ur sin ursprungliga kontext och sätts in i en ny. Själva tolkningsbarheten är av stor vikt för Ricoeur i metaforens nyskapande procedur. Åtminstone i början av tolkningsproceduren har metaforen en bred tolkningsbarhet. Metaforen säger så mycket den kan, den är öppen för tolkningar och den ska tolkas. För att kunna använda metaforen måste dess betydelse starta i en förstådd ursprungskontext, det som ofta brukar kallas för förförståelse. Tolkningen måste röra sig mellan den nya och den gamla kontexten. Genom betydelsebredden, polysemin, kan delar av betydelsen filtreras fram och betonas (Arwill-Nordbladh 1998:245f). Enligt Gadamer är mediet för mänskliga horisonter språkligt och att språket till sitt väsen är öppet för förståelse av främmande horisonter (Lekberg 2002:17f, se Bernstein 1987:200f). Översättaren av texten förvärvar genom sitt arbete en speciell vidgad horisont, en djupare kunskap och större förståelse. Genom att arbeta dialogiskt öppnar sig översättaren för textens överlägsna anspråk, underordnar sig dessa och riskerar i och med det sin egen förförståelse (aa:18, se Gadamer 1988:279f, 311). Förförståelsen utgör grunden i min tolkningsprocess och min första uppfattning är att husgrunden i Mästreda är en stenhusgrund och att det möjligen kan vara ett kulthus ifrån bronsålder.

Begreppet "materiell kultur" inbegriper inte bara föremål utan även rumsliga strukturer som t.ex. husens inredning eller deras plats i landskapet (Cassel 1998:9). Diskussionen om förhållandet mellan text och materiell kultur är i högsta grad väsentlig för arkeologer, eftersom det nästan aldrig finns ett skriftligt källmaterial att tillgå (aa:19). Ian Hodder (1986:124) menar att i det sammanhang ett föremål är påträffat är den ledtråd som vi behöver för att försöka förstå ett tings betydelse. Att ett föremål är funnet i sin kontext betyder för Hodder att det är funnet "med sin text". Min åsikt är att eftersom ett hus av sten har en lång livslängd, (vilket medför att det kanske ingår i nya sammanhang varefter tidens gång) påverkas dess betydelse antagligen av att det sker förändringar i dess omgivning, såsom i natur- och kulturlandskapet. Man ska även tänka på att det kan förekomma mänsklig påverkan och därigenom förändringar på husets funktion. Igor Kopytoff har fört en diskussion om tingens kulturella biografier. Han menar att de frågor kring föremål som skulle kunna belysa den sociala betydelsen i föremålens livsfaser bör likna frågor man ställer om människor i

liknande syfte. Materiella företeelsers betydelse som medaktörer i samhällets sociala processer kan studeras genom ett biografiskt förhållande till transformationen av materiell kultur, d.v.s. förändringen av ett föremåls utformning, värde och betydelse över dess personliga livscykel. Han har undersökt värdet och förändringen av meningsinnehållet hos hyddor över ca en tioårsperiod, hos Sukufolket i Zaire. Allra först var hyddan en bostad för ett gift par, därefter gäststuga eller undantag för änka och sedan genomgick hyddan flera faser och mot slutet av tidsperioden var hyddan ett getstall eller höns hus, och till sist en termitstungen ruin (Lekberg 2002:212, Kopytoff 1986:66f). Jag instämmer med Victor (2002:15f) som menar att en viktig del av den arkeologiska förståelseprocessen är relationen mellan det bestående och det som förändras i ett samhälle.

5 METOD

Mitt tillvägagångssätt var att börja med Eva Åhmans arkeologiska dokumentationsmaterial såsom grävningsanteckningar, profilritningar, fotografier och olika provresultat. Det förekommer brister i dokumentationsmaterialet eftersom det saknas profilritningar på anläggningarna och begränsningarna på anläggningarna är inte utmärkta på plan. Ytterligare en arkeologisk källkritisk aspekt är att undersökningen är präglad av 1980-talets grävningsmetodik och är således inte lagergrävd. Ytan utanför stenhusgrunden är inte undersökt och den närmaste omgivningen är inte karterad därmed är det svårt att fastställa stenhusgrundens rumsliga relation till den fossila åkermarken. Denna undersökning är gjord med hjälp av en hembygdsförening och det kan innebära svårigheter i fält, t.ex. bedömning av vilka föremål som är fynd. Fyndmaterialet bestod av bl.a. brända ben, keramikskärvor och slagg som jag sorterade upp. För att få ytterligare information sändes träkol och en keramikskärva med matskorpa för ^{14}C -datering till Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Det finns dateringar från 1980-talet men de är gamla ^{14}C -dateringar och i och med det är de inte gjorda med den nya accelerator tekniken. Slaggen sändes till GAL (Geoarkeologiskt laboratorium). En osteologisk analys av benmaterialet utfördes av Ann-Charlotte Larsson vid Smålands museum. En viktig del i mitt kunskapsuppbyggande om stengrundshus var att använda mig av relevant litteratur och utifrån min förförståelse har jag främst använt mig av Helena Victors nyligen skrivna avhandling *Med graven som granne. Om bronsålderns kulthus*, eftersom hennes forskning är i hög grad aktuell. Som ett led i min förståelse av huslämningen så kontaktade jag dessutom Victor som kom och besiktigade stenhusgrunden i

Mästreda (april 2003). Förutom detta var jag i Agdatorp, Nättraby sn, Blekinge och beskådade de två kulthus som finns där. För att kunna urskilja om det förekom likheter och skillnader mellan stenusgrunden i Mästreda och stengrundshus, så har jag efter förslag av Victor och Dag Widholm valt att belysa några stengrundshus i Blekinge, Småland, Värmland samt på Öland och Gotland. Angående stengrundshusen på Öland så kontaktade jag Jan-Henrik Fallgren för att få kompletterande uppgifter.

6 FORSKNINGSBAKGRUND

6.1 Mästredaprojektets genomförande

Stenusgrunden i Mästreda är rektangulär, 27 x 9 meter (V 20° N-Ö 20° S) stor utvändigt och består av en stenvmur som numera är nedrasad, knappt en halv meter hög och 3,0-3,5 meter bred (se fig. 4). Vid den VNV kortändan och mitt på SSV långsidan är två synliga ingångar som är omkring en meter breda. Eva Åhmans upplägg av projektet bestod i att bl.a. totalundersöka och dokumentera stenusgrundens inre yta samt provtagning för olika analyser. Det var även planerat att göra ett snitt genom en oskadad del av grunden.

Fig. 4. Planritning över stenusgrunden i Mästreda.

6.1.1 Utbredning av kulturlager inom stenusgrunden

Sommaren 1982 började undersökningen av stenusgrundens inre. Det fanns fläckvis av ett tunt kulturlager som mest 0,02 meter tjockt. Norr och väster om härden K II (se nedan) fanns det ett urskiljbart kulturlager med träkol i. Det förekom sot och träkol så gott som över hela ytan och några större koncentrationer av träkol upptäcktes. Dock är det svårt att avgöra om dessa härrör från svedjebränning under senare tid eller har samband med huslämningen. Även öster om K II fanns det ganska mycket sot och kol ca 0,1 meter under markytan under torv och myllalagret.

1984 undersökte man ett område i den västra delen och där fanns det ett svagt kulturlager som var ca 0,1 meter djupt. Fläckar av sot, kolbitar, lite mylla och enstaka brända ben i brun mjäla, materialet var mycket finkornigt. Här och var i kulturlagret fanns det små stensamlingar. Året därpå slutfördes undersökningen av stenusgrundens inre och kulturlagret var som det tidigare konstaterades ca 0,1 meter djupt. Kulturlagret innehöll några kolfläckar samt ett 20-tal spridda krukskärvor av samma enkla typ som tidigare hade påträffats. I kulturlagret fanns det också en del fragment av brända ben

Det låg tre stora kantiga block 0,6-0,8 meter stora i rutorna 110-111/203-202 och V om dessa var kulturlagret 0,2 meter djupt. I rutorna 110/207-208 kom överst under torven ett kolhaltigt lager på ca 0,05 meter och därunder kulturlager bestående av brun svag humös mo ca 0,1 meter tjockt, tillsammans med en del mindre stenar.

6.1.2 Konstruktion I

Den stensamling som man vid provundersökningen preliminärt betecknade som härd undersöktes ytterligare. Denna bestod av ett par kraftiga jordfasta stenar samt några mindre stenar. Intill en stor jordfast sten (eldskadad på ytan) fanns närmast stenar i en ring med 0,03-0,04 meter tjockt sotigt sandlager med kol. Sanden var svagt eldpåverkad och därunder kom brun sand. Stensamlingen torde inte ha haft funktion som en eldstad, men konstruktionens funktion kunde inte klarläggas.

6.1.3 Konstruktion II

Den andra konstruktionen kan möjligen vara en härd, enligt Eva Åhman. Den består av en liggande stenhäll samt två kantställda hällar jämte en del kringsspridda hällfragment. Det fanns även några 0,1-0,2 meter stora stenar som låg inuti, dessa togs bort så man kunde gräva. På norra sidan av den liggande stenen kom en mörkfärgning som visade sig gå ner djupt också under stenen som var ganska tjock. I gropen fanns det skörbränd sten, lite kol och små brända ben (F16:1) samt några bitar keramik (F16:2). En bit keramik (F14) påträffades strax väster om K II (se bilaga 1). Några små stenar verkade omgärda härdgropen. Storleksmässigt är K II ca 1,5 meter lång och 1,2-0,7 meter bred (se fig. 5).

Fig. 5. Foto över konstruktion II som är ca 1,5m x 1,2-0,7m, taget av Eva Åhman.

6.1.4 Konstruktion III

Stensamling som består av en liten flat sten på högkant nergrävda i en grop med lite kol. Gropen är störst mot V där det också låg en hel del skörbränd sten i ytlagret ungefär i nivå med de övriga stenarna. Strax S om stenarna delade sig jorden vid grävning till en slät yta,

men bara på ett litet område. Tolkningen blev att det möjligtvis kunde vara en bit av ett golv. Själva konstruktionen grävdes ytterligare och tolkades då som ett stolphål (A 6).

6.1.5 Övriga anläggningar

Det påträffades olika anläggningar och 1985 konstaterades fem stensamlingar samt en jordfast sten som låg parvis och på jämna avstånd inom stenhusgrunden. Stensamlingarna kan ha utgjort stöd för takbärande stolpar som i så fall har varit nergrävda i marken och kilade med mindre stenar. I flera av stensamlingarna fanns kantställda, flata stenar och följaktligen tolkades de utgöra möjliga stolphål. Det förekom också sotgropar, en sotfläck, några gropar och två av dem ansågs vara recenta (se bilaga 2). I dokumentationsmaterialet finns det inga profilritningar på anläggningarna och begränsningarna på anläggningarna är inte utmärkta på plan. Den dokumentation som finns är i vilken ruta anläggningarna har påträffats och vad de består av.

6.1.6 Norra muren

Den norra grundmuren rensades från vegetation och mylla och stenhusgrundens inre norra halva avtorvades och rensades med skärslev ner till orörd mark. Grundmuren bestod till största delen av en oordnad samling rundade stenar, som är intill 0,5 meter stora. På ett ställe ungefär i mittpartiet fanns en antydning till ett kallmurat murliv på en knapp meterlång sträcka. 1983 rensades återstoden av stenhusgrundens murar fram och man kunde fastställa att ingångar funnits på södra långväggen och västra kortväggen.

Nordmuren genomgrävdes vid linjen y 204,5 och marken därunder rensades (se fig. 6). Kulturlagret fanns hela vägen dock något kraftigare S om själva murlivet som syntes tydligt i genomskärning. Under själva muren fanns bara tunt kulturlager med ett par brända ben och lite kol. S om var det sten som troligtvis var utrasad eller eventuellt kan ha använts till en medvetet upplagd jordbank. Här fanns det också mer kol och några få brända ben.

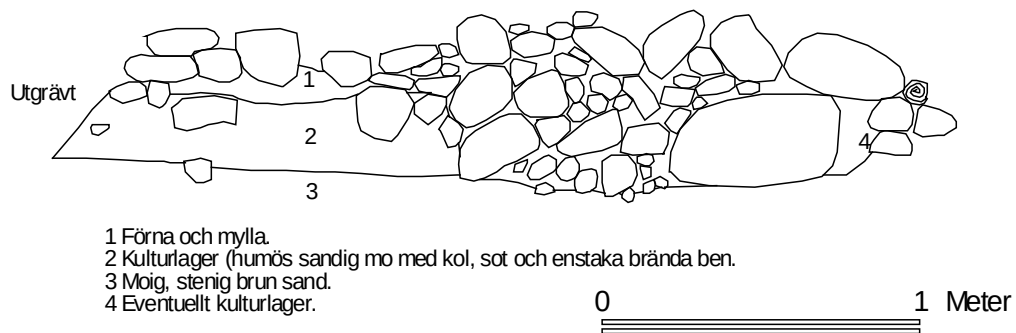

Fig. 6. Profil över norra muren i stenshusgrunden i Mästreda.

Muren har förmodligen haft en rad bestående av 0,6-0,7 meter stora stenar ytterst. Även mot insidan har större stenar lagts, dock inte så stora (0,2-0,4 meter) och mellan stenraderna ligger det mycket småsten. Norra muren har ursprungligen varit 1,2 meter bred och har sannolikt varit byggd i skalmursteknik.

6.1.7 Södra muren

Den södra muren genomgrävdes vid linjen y 212 (se fig. 7). Ytterst i S var en 0,4 meter stor sten, varefter det kom mindre stenar 0,1-0,2 meter (och mindre) som överst låg i mylla och underst i humös mo, men i botten var lagret bara svagt humöst. Därefter begränsades de i N av några något större stenar 0,25-0,3 meter.

Bredden mellan S och N stenrader är 0,9 meter. N om norra stenraden fanns det humös mo med ett stenlager ovanpå som kan vara utrasad sten, alltså samma förhållande som i norra muren. I och under denna mo fanns det kol. Under muren fanns svagt kulturlager 0,01-0,03 meter och enstaka kolbitar i en djupare fläck (0,05 meter). Förutom detta låg det några få kolbitar, även mellan en understa och näst understa sten i S delen av muren. Kolet låg i svag humös mo ev. sotigt. Södra muren består till mycket större del än norra muren av småsten och vittrad (eldskadad?) sten.

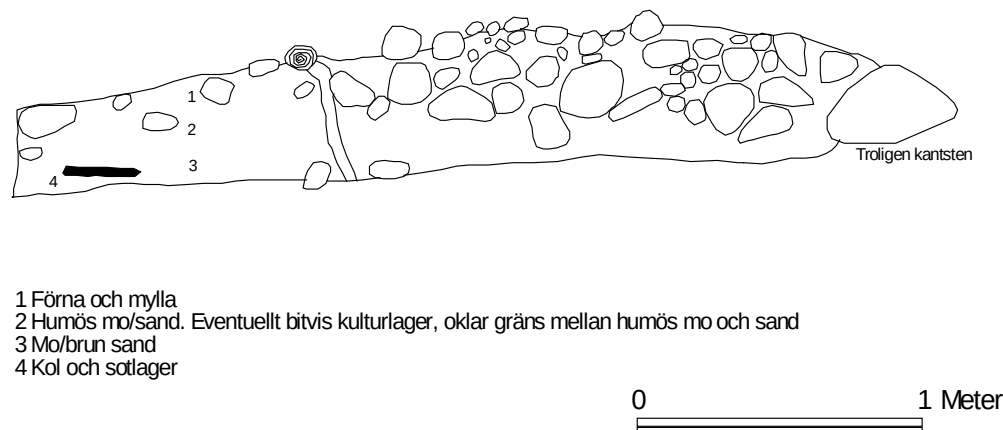

Fig. 7. Profil över södra muren i stenhushuset i Mästreda.

I södra muren finns det en klar svacka som är ganska stenfri och därmed tolkades den utgöra en ingång. Ö om denna i murens insida påträffades ca 15 keramikskärvor av två olika slag (F18), en tunnare och en tjockare, den senare är mycket dåligt bränd och vittrar lätt. V om ingången hittades ett par slaggbitar (F21) och ytterligare V därom återfanns en del keramik i muren bl.a. kantbitar (F22 samt F23). Keramiken låg i myllablandad ljusbrun mo, bland små kantiga stenar. Två bitar keramik (F24-25) hittades i ruta 108/214, vilket är nära södra muren, ca 0,1 meter under den avtorvade ytan, i brun mo.

6.2 Resultat av fosfatprover

Under 1982 tog man 16 jordprover för fosfatanalys på en rak linje inne i stenhushuset från kortsida till kortsida (VNV-OSO) för att utröna om den östra delen varit fähus (se fig. 8). Enligt Åhman talade fosfatvärdena för att det kunde ha funnits en fähusdel i öster och en bostadsdel i väster, eftersom fosfathalten var något högre i östra halvan, där djurens exkrementer borde ha efterlämnat större mängder fosfat än i bostadsdelen. Året därpå togs det ytterligare 12 fosfatprover och då undersöktes områdena norr och söder om själva stenhushuset. Proverna togs i en linje intill 30 meter norr om stenhushuset och likaså 30 meter söder om stenhushuset, vilket visade att fosfathalten i marken runt huslämningen var

mycket hög mellan 200 och 300 P°. Fosfathalten var genomsnittligt högre söder om stenhusrunden. Det tolkades som att den mänskliga aktiviteten således har varit avsevärd i anslutning till stenhusrunden. Att man i detta område har slängt husavfall och/eller det har funnits boskap på platsen. 1986 genomfördes en utvidgad fosfatkartering runt huslämningen för att få fram begränsningar på verksamhetsområdet. Dessa 40 fosfatprover togs väster och öster om stenhusrunden och fosfatvärdena där var mycket låga, det högsta var 45 P°. Men alla dessa sistnämnda fosfatprover är inte med på spridningsbilden.

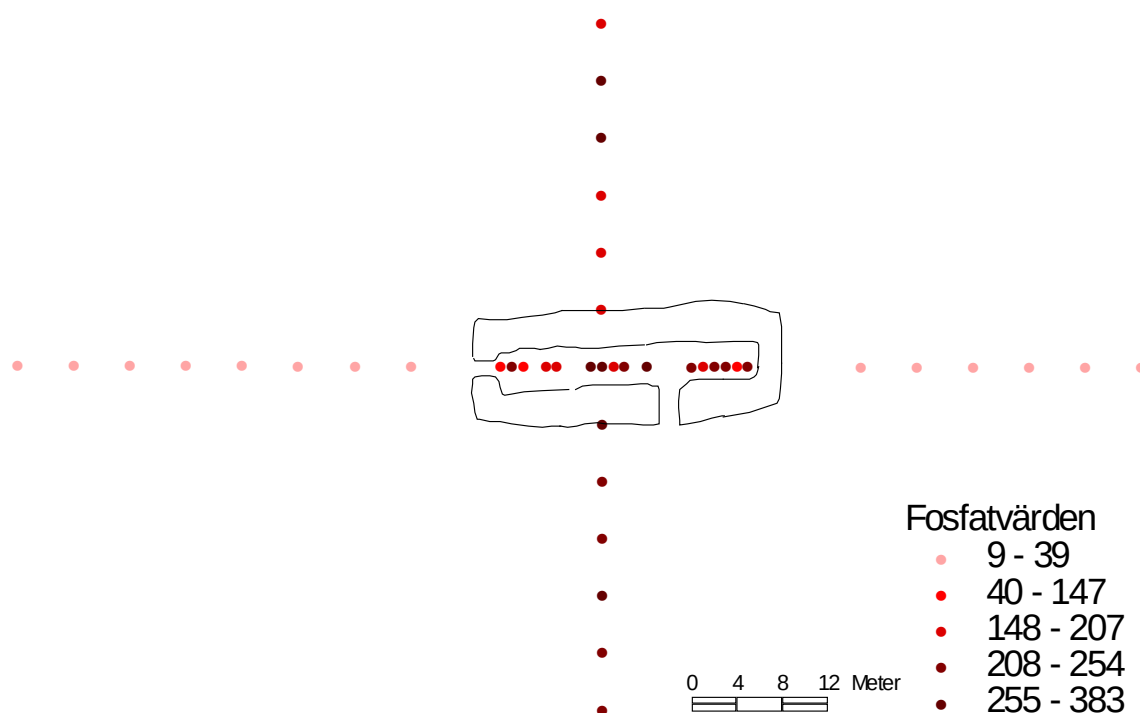

Fig. 8. Spridningsbild över fosfatprover inom och omkring stenhusrunden i Mästreda.

6.3 Resultat av kolprover

Under hösten 1982 inlämnades tre prover för ^{14}C -analys till Naturhistoriska riksmuseets avdelning för isotopgeologi (se fig. 9, 10). Proverna kom från härdgropen K II (P 9) från ett stolphål (P 6) i den östra delen samt från en hägnadsmur (P 3) som provundersökts 1981. Detta gav mycket oväntade resultat, de förmodade stolphålen visade sig vara yngre än 250 år, därför kan de utelämnas i en fortsatt diskussion om husets konstruktion. Härden gav

dateringen tidig-mellan neolitikum. Åhman understryker att Mästredakomplexet är betydligt mer komplicerat än det först syntes vara. Frågan var om härden K II och själva stenhusgrunden var lika gamla. Härden ligger så väl placerad inom stenhusgrunden att det är svårt att tänka sig att de inte hör ihop. Hon menar att sambandet är ett viktigt problem att lösa. 1983 års grävning gav inte tillräckligt med kolmängder för ^{14}C -datering, därför var målet 1984 att få fram ett område med tillräckligt mycket kol för analys. En datering (P15) på en kolgrop gjordes, 800 f.kr - 500 e.kr., vilket splittrade bilden ytterligare i fråga om husgrundens tidsställning. Därmed kändes det ytterst angeläget med fler dateringar och under 1985 och 1986 gjordes det kompletterade ^{14}C -dateringar. Det förekommer två lika dateringar från yngre bronsålder (P18) och (P28). Men alla dateringar från 1980-talet är gamla ^{14}C -dateringar och har därmed en hög standardavvikelse. Ännu en källkritisk aspekt är att man samlade kol från flera ställen för att få fram en tillräcklig mängd kol för datering. Nuförtiden räcker det med endast en liten kolbit. Eftersom det fanns kol från undersökningen bevarat på Smålands museum så sändes ett kolprov (P27) och en keramikskärva med matskorpa (F39) till Uppsala. Kolprovet visade på romersk järnålder och keramikskärvan daterades till i slutet av romersk järnålder - i början av folkvandringstid.

Provnr	Labnr	C 14-ålder BP	Kal.ålder 2 sigma	Prob	Vedart	Ruta	Provomständighet
1	St-8226	390 ± 140	1250 AD - 1950 AD	95		111/218	Kol från förmodad härd, K I.
3	St-8863	1025 ± 210	600 AD - 1400 AD	95		Ej Ruta	Kol från stensträng. 150m NV om husgrunden. Mellan och under bottenstenarna.
6	St-8862	< 250				112/222	Kol från stolphål.
9	St-8861	4625 ± 165	3700 BC - 2900 BC	95		110/209	Kol från härd, K II.
15	St-9977	2040 ± 215	800 BC - 500 AD	95		110-111/203	Kolgrop.
18	St-10705	2560 ± 250	1400 BC - AD	95		109/207	Grop med sot och kol.
24	St-10706	1680 ± 220	200 BC - 800 AD	95		Ej Ruta	Kol från genomgrävning av N muren. I kulturlager under utrasad del av muren.
27	Ua-20961	1715 ± 55	130 AD - 160 AD	1,6	Björk	107/211	Kol under S muren.
27	Ua-20961	1715 ± 55	170 AD - 200 AD	1,8			
27	Ua-20961	1715 ± 55	210 AD - 440 AD	92			
28	St-11216	2560 ± 275	1400 BC - AD	95		108/211	Kolgrop under muren.
Fyndnr							
39	Ua-20826	1650 ± 40	260 AD - 280 AD	5,9		110/205	Matskorpa från keramikskärva.
39	Ua-20826	1650 ± 40	320 AD - 540 AD	90			

Fig. 9. ^{14}C -dateringar från stenhusgrunden i Mästreda. Oxcal v3,8.

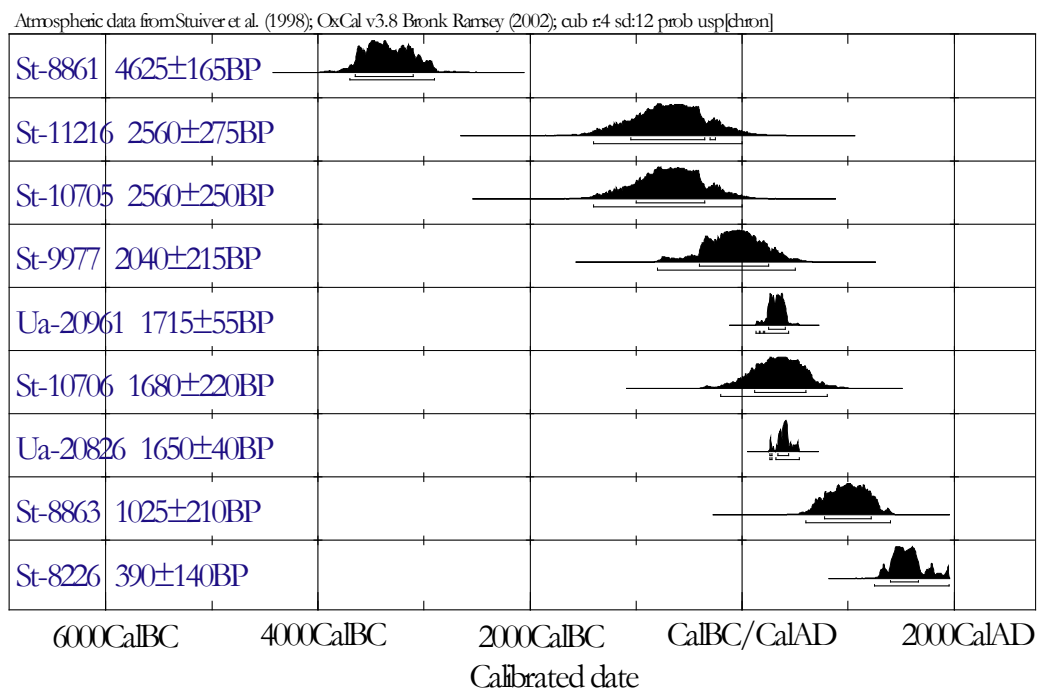

Fig. 10. Diagram över de kalibrerade ^{14}C -dateringarna från stenhusgrunden i Mästreda. Oxcal v3,5.

6.4 Resultat av osteologisk analys

1985 utfördes det en osteologisk analys av Kent Holgersson på fyndmaterial ifrån stenhusgrunden i Mästreda (se bilaga 3). Materialet bestod av krossade brända ben och omfattade åtta fyndnummer, i varje fanns det ett fåtal benfragment. Det fanns brända skelettfragment av människa (F53, F55, F56 och F59) och rörbensfragment av djur (F33, F53 och F54).

7 LITTERATURBAKGRUND

7.1 Husets symboliska betydelse

Helena Victor (2002:31) har specificerat och definierat husets bakomliggande tanke, vilka värderingar som kan associeras med huset. Detta har hon valt att kalla *Husets idé*, en metafor för huset, en abstraktion, en sammanslagning av ett nät med meningar och värderingar knutna till begreppet hus. Huvudsakligen är husets mening för oss implicit. Huset kan skapa

gemenskap och tillhörighet för de människor som bor i det och utestänga dem som inte gör det. Delvis kan Husets idé jämföras med begreppet hem som innefattar hushållet, mat, trygghet, värme, vila och social tillhörighet. Men också familjen, familjeproduktion, släktkontinuitet och släktskapsband kan inkluderas i Husets idé. Huset står som symbol för stabilitet, styrka och kontinuitet och samtidigt lever det genom sina invånare. Att husets mening är mångskiftande och ska betraktas som närvarande i flera dimensioner som tid, rum, ägande, rikedom, beskydd, tillgänglighet och tekniskt kunnande. Detta innebär att husets mening varierar med tid, rum och socialt sammanhang (aa:31, se Bailey 1990:26).

Genom husets utformning går det att uttrycka sin uppfattning av världsordningen och föreställningsvärlden. Etnografiska exempel visar på hur huset kan beses som en viktig och kraftfull symbol. Huset är ontologiskt viktigt som grunden för familjen och som metaforisk modell för olika familjeidentiteter. En individ har svårt att klara sig utan familjen och huset (aa:33, se Tilley 1999). Huset kan också utgöra en knutpunkt, som sammanlänkar människor både i förhållande till omvärlden och tidsmässigt till förfäderna, samtida och efterlevande. Flera etnografiska exempel visar på att huset fungerat som ett konkret uttryck för människors grundläggande uppfattningar om kosmos och världsuppfattning. Människor har skapat huset för att förstå, ordna och behärska sin värld (aa:33, se t.ex. Bourdieu 1977; Whittle 1996). Således är det uppenbart att ett hus är mer än endast en byggnad att bo i. Det förekommer många olika nivåer av mening i uppfattningen om hus och det betyder att hus är mycket symbolladdade (aa:33).

7.2 Kulthus

”Ett kulthus är en byggnad av samma storlek och grundform som bostadshus och andra byggnader men som har avgränsats i ett rituellt syfte till ett heligt rum. Däremot saknar den ofta väggar, ingång och tak” (Victor 2002:65).

Det är inte sällan att termerna dödshus och kulthus ges samma innebörd. Ofta tycks man med dödshus eller gravhus avse ett hus där någon har begravts (aa:65, se Hallström 1971, Kaliff 1997). Ett hus med spår efter rituella aktiviteter och som saknar grav inne i själva huset benämns ibland för kulthus, därför att gravarna då finns i närmiljön. Detta betyder att kulthus ibland definieras som hus med gravar inuti eller ovanpå eller i den närmaste omgivningen

(aa:64). Ett äldre uttryckssätt är hustomtning som är en mer neutral, konstruktionsbeskrivande term utan explicit funktionsbeskrivning (aa:65, se Almgren 1905). Nyare benämningar är rektangulära vallanläggningar eller husgrunder med vallformig begränsning, vilket används i fornlämningsregistret. Vissa av kulthusen benämns för brobyhus, efter husen i Broby, Börjesn, Uppland. Termen brobyhus är speciellt vanlig i inventeringsbeskrivningar. Det förekommer många teorier om vad dessa hus har använts till, men det är inte ofta de uttalas explicit. Det är istället många tolkningar som ligger implicit i den valda termen. Det förenade för alla dessa termer är att de beskriver hus som arkeologiskt inte tolkats som normala profana bostadshus (aa:65).

Michael Olausson (1995:210f) har undersökt den bronsålderstida gravhägnaden vid Odensala Prästgård, Odensala sn, Uppland. Intill hägnaden påträffades två hus som han inte betraktade som ordinära bostadshus, utan utifrån typ, konstruktion men inte minst kontexten så tolkade han båda husen som kulthus. Med begreppet ”kulthus” åsyftas inte någon speciell funktion som ”tempel” utan ett hus, en byggnad som har fungerat och utgjort en del i en kultutövning. Olausson menar att kultaktiviteter inom de enskilda hushållen, den privata sfären har genererat andra strukturer än kollektiva kultaktiviteter. Även social status, rang bör här ha varit av betydelse.

Enligt Victor är ett kulthus en husliknande konstruktion, inte för vanligt boende eller annan profan funktion utan för ett sammanhang som uppfattas som sakralt. Byggnadsmaterial, lokalisering och riktning skiljer sig ifrån profana hus och normala boplatssfynd saknas. Däremot uppvisar de likheter med bostadshusen i form och storlek. Till skillnad från vanliga bostadshus, förråd eller verkstäder ligger kulthusen inte på boplatser utan i anknytning till gravar eller platser med stark rituellt karaktär. Victor antar således att det är ett hus som inte har en praktisk funktion, d.v.s. ekonomisk funktion i förhållande till vad man idag vet om bronsålderns ekonomi och levnadsförhållanden. Hon använder sig av termen kulthus, för hon menar att detta i sig generaliserande begrepp inte utesluter stor variationsrikedom, vad det gäller utseende, lokalisering och funktion hos enskilda hus. Utan det intresseväckande är varför vissa fenomen och element är konstanta medan andra varierar (aa:65).

Kulthus påträffas för det mesta i de rika bronsåldersbyggderna vid kust och större vattenleder, påfallande ofta vid eller nära platser med rika gravar eller praktfulla depåer. Victor har noterat 80 kulthus i Sverige och det tillkommer nya ständigt, det beror bl.a. på att det saknas en klar

definition av dem i fornlämningsregistret samt att den ena typen enbart hittas i samband med utgrävningar och inte är geografiskt begränsade till vad som traditionellt uppfattas som sydkandinavisk bronsålderskultur vilken kännetecknas av exempelvis monumentala gravar, bronser, jordbruksristningar, långhus, rabbad keramik, kremeringsgravskick och därtill också jordbruk och boskapsskötsel.

Två tydliga grupper av kulthus brukar man urskilja, dels en grupp kallad stengrundshus, dels en grupp kallad stolphus eller mindre kulthus. Benämningarna grundar sig på skillnader i konstruktionsmaterial och på de lämningar som vi idag kan se ovan mark. Mellan dessa två grupper förekommer det skillnader ifråga om konstruktion, användande, lokalisering och datering. Stengrundshusen har varit kända sedan länge. Oscar Almgren utförde en av de tidigaste utgrävningarna när han i samband med utgrävningen av Hågahögen 1903 också tog upp mindre schakt i Hågakyrkan, vilket ligger i Bondkyrko sn i Uppland (se Almgren 1905). Därefter grävdes det ett flertal stengrundshus fram till 1960, men det är först under senare år som intresset har återuppväckts (Victor 2002:65f).

Av allt att döma började stengrundshusen byggas först i period II-III (aa:55). Det sker en förändring i kulthusens storlek och framtoning från äldre till yngre bronsålder. Under yngre bronsålder är kulthusen mindre och obetydligare i landskapet (aa:187).

7.2.1 Morfem för kulthus av stengrundstyp

Victor (2002:119) har gjort en sammanställning av morfem¹ som kan sättas i samband med stengrundshus.

”Genom att påvisa homogeniteten i det formspråk morfemen tyder på, kan man börja diskutera övergripande likheter som uppenbart varit betydelsebärande och utgjort normer för kulthusens utseende och placering” (aa:119).

De enklaste morfemen att påvisa är de konstruktionsmässiga och de mest explicita för kulthus av stengrundstyp är:

tydligt halvmonumentalt läge

¹ Den lingvistiska termen morfem är ett fonem med betydelse. Fonem är de olika ljud som formar språket. Ett morfem är den minsta betydelsebärande delen av språket.

att huset placeras väl synligt mot kommunikationsleder, ofta vattenleder
breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta
rätvinkliga hörn
frånvaron av ingång
plana innerkanter på den inre kantkedjan
rundade gavlar
närheten till en större grav från bronsåldern
förekomsten i ”rika” bronsåldersmiljöer

Det finns ytterligare morfem som blir tydliga vid en utgrävning, de mer implicita morfemen:
frånvaron av fynd (samtida) inuti byggnaden
frånvaron av fosfatförande kulturlager på den inre ytan
frånvaron av anläggningar i husets inre.

7.3 Stengrundshusens konstruktion

Stengrundshuset har väggar bestående av vallar med stenar och jord eller bara stora stenar, med rundade gavlar och oftast rätvinkliga innehörn. Väggarna är byggda i olika slag av skalmursteknik och de varierar i bredd från en till fyra meter. Vanligtvis har vällen en yttre begränsning markerad av en kantkedja, lagd av mindre stenar än resten av fyllningen. Väggarnas insida markeras av större stenar med en flat sida inåt, det tycks som en rak vägglinje har eftersträvat. Fyllningsmaterialet varierar ifrån stenblock och skärvsten till grus och sand. Längden på husen varierar också, mellan 8 och 45 meter (i extremfallen). Normalt är de mellan 16-25 meter långa och 6-12 meter breda. Dock är innermåttan mindre eftersom väggarna är så breda. Väggarnas enskilda bredd är ofta större än bredden på innerytan (Victor 2002:77). I stort sett tycks nästan alla svenska kulthus sakna synlig ingång. Kulthuset i Broby, Börje sn, (RAÄ 19:45/46) är det enda bronsåldershuset med ingång i sydvästra hörnet (aa:109, se Schönback 1952:28f).

Det finns åtminstone 60-talet kända kulthus av stengrundstyp och de få kulthus av denna typ som har grävts ut har uppvisat ett väldigt magert fyndmaterial, med endast ett tunt kulturlager om något alls och enstaka små bitar av keramik, ben och flinta. Det är svårt att fastställa hur husen har varit konstruerade, om det ens varit fråga om ett regelrätt hus med väggar och tak. I

de sällsynta fall där man har hittat stolphål så är de placerade på ett annat sätt än vad som var brukligt i bostadshusen (aa:77).

7.3.1 Stengrundshus i Småland

Det förekommer kulthus av båda typerna i Smålands inland och stengrundshusen är relativt välrepresenterade. Det går att ana regionala särdrag hos kulthusen i Småland, en slags kulthusdialekt. Särdragen utgörs av högre klumpstenar i väggarna samt mer stenfyllning på golvet men det finns också skillnader i annorlunda proportioner och konstruktion.

Ett kulthus som ligger i närheten av Växjö är Stora Hammar (RAÄ 15), Bergunda sn. Huset beskrivs i inventeringen som kämpagravsliknande och det är beläget i ett landskap med ett omfattande sjösystem. Det är 16 x 7 (NNO-SSV) meter och dess väggar är ungefär 2-3 meter breda och från sydöstra hörnet utgår det en 7 meter lång sten- och jordvall. Väggarna består av övermossade 0,2 – 0,3 meter stora stenar och jord. Husgrunden ligger precis SSV om en större stensättning med 14 meter i diameter med kantvall. Det finns ytterligare en stensättning som ligger på den diametralt motsatta sidan av den stora stensättningen från husgrunden sett. Victor påpekar att hus och grav bildar en enhet, vilket är synbart på andra platser (Victor 2002:90).

På kort avstånd ifrån denna husgrund, knappt 2 km fågelvägen norr om Stora Hammar genomfördes 2002 en kompletterande förundersökning i Räppe, Bergunda sn, Växjö. Undersökningsområdet omfattade ett fossilt odlingslandskap med röjningsrösen (RAÄ 158) och inom den södra delen finns ett röse med hällkista (RAÄ 50). Fyra meter ifrån denna hällkista påträffades en anläggning som tolkades vara en huslämning av speciellt slag. Den är inte framtagen i sin helhet, men det man hittills sett är en svagt rundad gavel. Den består av kraftiga stenar i packning av jord och småsten. Från denna anläggning utgick två något ofullständiga rader av stenar. En härd överlagrade tydligt stengaveln och ¹⁴C-dateringen visade förromersk järnålder. Detta bör tyda på att anläggningen grovt kan dateras till bronsålder. Ytterligare en härd några meter söder om husanläggningen är daterad till yngre bronsålder. Huset bör ha varit 13 x 5 meter och det är orienterat i riktningen NO-SV. Anläggningen i Räppe har på flera sätt en annorlunda karaktär och särskilt när man ser den grova stenkonstruktionen leder tankarna i viss mån till kulthus ifrån bronsåldern, även om den inte är vad man brukar kalla kämpagrav. Den mest slående likheten är läget i nordostlig-

sydvästlig riktning omedelbart invid en grav och dateringen till bronsålder (Lindman 2003: 26f).

Vid den södra smålandskusten, finns Värnanäs, Stufvenäs, Halltorp sn (RAÄ 54), vilket enligt inventeringen är en plats som utgörs av ett gravfält med 20 resta stenar, en domarring av klumpstenar samt 4 rektangulära stensättningar. Åtminstone två av dessa är kulthus av stengrundstyp. Det ena (RAÄ 54:1) är 18 x 8,5 meter, och har en 2 meter bred vägg. Väggen innehåller bl.a. klumpstenar, de lägsta i hörnen. Huset har raka innerkanter. Det andra huset (RAÄ 54:2) är beläget 25 meter nordväst om det första, på en liten ås. Detta hus är 12 x 17 meter med 2-3 meter bred vall. I det sydvästra hörnet ses den inre kantkedjan tydligt, och de raka innerkanterna är tydliga (Victor 2002:90).

7.3.2 Stengrundshus i Värmland

Victor har genom Hans Olsson fått kännedom om tre tidigare okända hus i Värmland. Av beskrivningen att döma är de mycket lika övriga kulthus av stengrundstyp både till utseende och miljö, skillnaden är att två av kulthusen verkar ha ingångar.

Det ena huset är beläget på östra sidan av Fryken, det är på samma sida som alla gravar är placerade. Kulthuset finns på ett gravfält (RAÄ 14) i Sunne sn med 9 gravar, ibland dem finns några större rösen och mindre stensättningar. Gravfältet ligger till största delen i en sluttning nära Fryken. Huset är 18 x 7 meter (16 x 4 invändigt) och byggt helt i sten med en N-S orientering. I husets östra sida finns en ingång som vetter mot lokalens högst placerade röse (Victor 2002:89, se muntl. Hans Olsson 2002). Detta kulthus är unikt, eftersom det har denna typ av öppning framhåller Victor.

Det andra kulthuset finns på södra Värmlandsnäs och huset ingår i ett gravfält vid Hälle i Millevik sn (RAÄ 116) med en stor anhopning av ungefär 42 gravar. På gravfältet finns det mest stensättningar men även några mindre rösen. Gravarna är belägna på två markanta bergshöjder djupt inne i skogen och kulthuset är placerat i den södra delen av gravfältet, ca 30 meter ifrån ett röse. Huskonstruktionen är ca 13,7 x 11,5 meter (ca 7 x 4 invändigt) och har breda vallar av sten. Det verkar som den inre väggens kant har varit rak. I sydvästra hörnets insida står ett mycket iögonfallande stenblock. I sydöstra väggen finns det avsevärt färre stenar än i övriga väggar, vilket kan möjligtvis utgöra en ingångsöppning samt inne i huset

kan det vara en skeppssättningsliknande stensättning placerad (aa:89, se muntl. Hans Olsson 2002).

7.3.3 Stengrundshus i Blekinge

Sommaren 1937 genomförde Holger Arbman en undersökning på ett gravfält i Agdatorp, Nättraby sn (RAÄ 33) som var beläget på en åsrygg med 40-tal fornlämningar varav 28 runda stensättningar, sju resta stenar och tre rösen (Victor 2002:101, se Arbman 1937). Man förväntade sig att hitta lämningar av en gårdsanläggning ifrån folkvandringstid av den typ som påträffats på Öland och Gotland. De två husgrunderna som undersöktes är belägna på en plats, där åsen övergår i en bredare plåtå mellan bergsknallarna. Dock är detta område inte helt plant utan det sluttar något åt öster och väster. Före undersökningen syntes i hagen endast de övervuxna murarna som låga vallar, i vilken en och annan sten stack upp över torven. Grunderna ligger i stort sett parallellt, med längdaxlarna orienterade i ONO-VSV riktning och avståndet mellan dem är 6 meter. Den södra grunden benämndes för nr I (RAÄ 33:32) och den norra för nr II (RAÄ 33:33). Mellan murarna fanns i den oskadade grunden (I) en kraftigt markerad svacka (Arbman 1938:11f).

De båda stengrunderna är byggda på samma vis, mellan två rader av stora, ofta ojämna kantstenar och har en fyllning av huvudsakligen mindre stenar och grus, vilket gör att murarnas mittparti ligger i samma nivå eller på vissa platser något högre än kantstenarnas översida. På några ställen har det till kantstenar använts större, oregelbundna block, som med spets eller större yta skjutit upp över den övriga grunden. Även en del jordfasta block har ingått i murarna.

Grund I är ca 25 x 8 meter och i genomsnitt är murarna 2 meter breda och på vissa partier är stenarna utvalda och lagda för att ge en jämn yta. Det inre rummet blir alltså ungefär ca 4 meter brett (se fig. 11). Murarnas höjd över den beräknade, ursprungliga markytan är ca 40-50 cm, på en del håll kanske något lägre. Stenskoningen har blivit förstörd på ett ställe p.g.a. en i senare tid begravd häst. Grunden ligger på jämnt åt öster sluttande mark och nivåskillnaden mellan västra och östra änden är som störst 1,25 meter. Längs murarnas inre kant är en kantkedja av mindre sten lagd, i stort sett 30-40 cm lägre än murens översida. Denna inre kantkedja är delvis mycket oregelbunden och svår att skilja från den stenbundna marken,

medan den på andra ställen är synnerligen omsorgsfullt lagd. På båda långsidorna finns två nischartade inbuktningar mitt emot varandra, ca 5 meter från östra kortsidans innervägg. På norra sidan är den ca 30 cm djup och på den södra ca 40 cm. Deras längd är 2,2 respektive 1,8 meter. Dessutom finns på södra sidan, ca 4 meter längre åt väster, förmodligen ytterligare en liknande nischartad inbuktning, men den är inte lika tydlig. Den norra murens innersida är på motsvarande ställe, liksom på större delen av västra halvan starkt skadad genom att en del större block förskjutits in i huset. Marken har tydligen givit vika för dess tryck. På västra delen av södra långsidesmuren finns en oregelbunden fyrsidig utbyggnad lagd av stenblock av ungefär samma storlek som stenblocken i murarnas kanter.

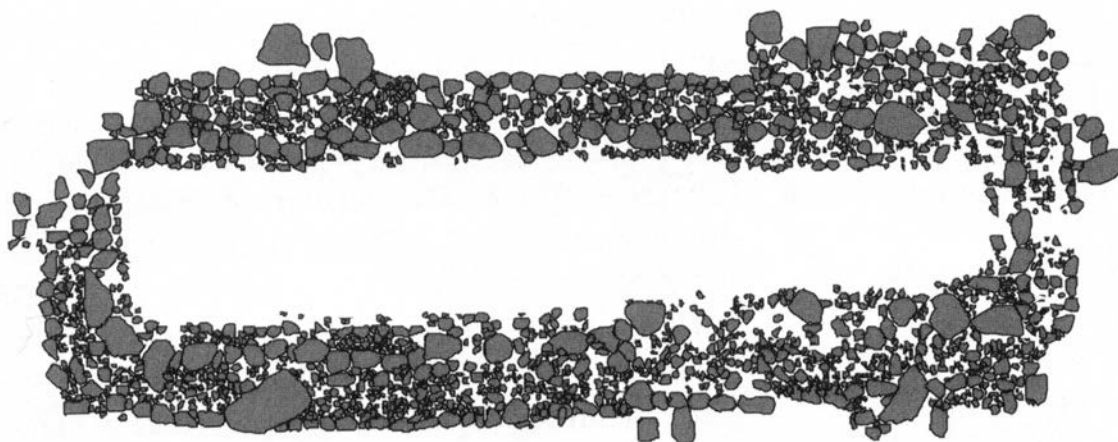

Fig. 11 . Kulthus (I) i Agdatorp, Nättraby sn, Blekinge. Huset är ca 25 x 8m (efter Victor 2002:102).

Vid utgrävningen gjordes endast ett fåtal fynd inuti grunden såsom två små flintskärvor, några små bitar bränd lera i SÖ hörnet och spridda kolpartiklar. I jord som schaktats ut ur grunden hittades emellertid två små krukskärvor av bronsålderskaraktär. Möjligtvis kan de komma ifrån förstörda urnegravar eller från en senare tidshorisont än de övriga fynden. Såväl kolbitarna som de övriga föremålen (utom krukskärvorna) påträffades 15-20 cm under den nutida grästorvens yta. Denna nivå bör motsvara den ursprungliga mark- eller golvnivån (aa:12ff).

Grund II d.v.s. det norra huset är ca 24 x 11 meter och den inre bredden ca 6,5 meter. Genom grustäkt 1888 har grunden skadats mycket starkt, så att dess inre före undersökningen utgjordes av en meterdjup grushåla. Följaktligen genomfördes endast en mindre undersökning. Hela det östra partiet ligger på plan mark, medan västra delen sluttar starkt

nedåt. Här sänker sig den norra muren jämnt ungefär från mitten, medan den södra inte sjunker förrän på de sista fyra metrarna, där nivåskillnaden är så stor som 0,5 meter. De kantstenar som har undgått förstörelse är inte så stora som i grund I, vilket gör att hela anläggningen har varit betydligt lägre, möjligen bara 20-30 cm hög.

Intill den kvarstående delen av södra långsidans mur nära västra kortsidan påträffades under grästorven en grav, en plan stensättning 3 x 3,6 meter. Stensättningen var ovansidan av ett underjordiskt röse, som sträckte sig ca 60 cm nedåt. Mellan kantstenarna i NÖ sidan hittades i ytlagret en del skärvor av ett grovt lerkärl, vars form dock inte kunde bestämmas. Möjligen kan det härröra från ett gravoffer som efter gravurnan är nedställt i graven. Urnan är daterad till yngre bronsålder, period V-VI. Under nordöstra delen av detta röse fanns ett brandlager och strax sydväst om detta, på samma nivå stod ett av stenarna krossat lerkärl som innehöll de brända rentvättade benen. Dessa har inte blivit osteologiskt bestämda. Gravens kronologiska ställning i förhållande till grunden är något osäker. Varken graven eller grundens yttre stenläggning har rubbats på den punkt där de vidrör varandra. Kantstenarna i muren ligger 10-15 cm lägre än gravens kantstenar, graven är något oval och den sida som är vänd mot muren är inte så starkt rundad som de övriga. Dessa förhållanden tyder närmast på att graven skulle vara anlagd senare än grunden. Å andra sidan är grundens ytterkant något insvängd vid graven, en oregelbundenhet som kan bero på en tillfällighet, men som ändå är anmärkningsvärd. Arbman menar att det knappast har förflutit någon längre tid mellan de båda anläggningarna (aa:14ff).

Arbman är inte säker på vilket ändamål dessa grunder har haft, men han anser att det antagligen är rester efter kultplatser, möjligtvis inhägnader eller öppna hallar. I de nischformade urtagningarna i hus I kan det ha stått kultbilder som använts i samband med kultutövande på platsen (aa:20).

7.3.4 Stengrundshus på Öland och Gotland

Stengrunder eller "kämpagravar" är rester efter hus och denna hustyp är speciell för de båda svenska östersjööarna. Från mitten av romersk järnålder och in i folkvandringstid byggdes husens väggar av sten och på gårdens mark anlades stensträngar (Cassel 1998:10). Byggnadsresterna har fått benämningen stengrunder för att deras väggar bestått av kraftiga stenmurar som vanligtvis varit byggda i skalmursteknik. Däremot på fastlandet vid samma tid

byggdes husen med väggar av flätverk, täckta med lerklining, med all sannolikhet gällde det också husen på Gotland innan stengrunderna uppfördes. Det gemensamma för de bägge byggnadstyperna är att taket har burits upp med hjälp av dubbla rader av stolpar. Stengrunderna på Gotland har i regel haft ingången i ena eller bägge gavlarna, vilket är en skillnad mot stengrunderna på Öland och samtida hus på fastlandet, där dörrarna är placerade på långsidan (aa:78)

De öländska och gotländska husgrunderna påminner med sin väggkonstruktion om kulthusen av stengrundstyp på fastlandet (Victor 2002:116) Men järnåldershusgrunderna har högre väggar. De öländska stengrundshusen skiljer sig från kulthusen både genom de tydliga ingångarna och de rundade innergavlarna. Medan de gotländska husen har raka innehörn på samma vis som kulthusen av stengrundstyp (aa:67).

Utifrån det jag vet om stenusgrunden i Mästreda så funderade jag på om det förekom skärvsten i dessa stengrunder och vilken den genomsnittliga storleken är. Jag kontaktade Jan-Henrik Fallgren och han berättade att endast i någon enstaka stengrund på Öland har det påträffas lite skärvsten och det är likadant på Gotland. Han har studerat 2500 stengrundshus på Öland och majoriteten av dessa har en yttre längd på 15-20 m. Bredden varierar och är stenmuren raserad kan den uppgå till 10 meter. Vanligtvis är bredden 8-9 meter om man mäter från skalmurens ytterkant. Innermåttet är för det mesta 5-6 meter. Stengrunderna i Böda sn på Öland är välbevarade och de har höjden 1,0-1,5 meter (muntl. Jan-Henrik Fallgren 2003).

7.4 Fyndinnehåll i kulthus av stengrundstyp

Något som är ett typiskt kännetecken för kulthus av stengrundstyp är frånvaron av fynd inuti huset. Man har förväntat sig att hitta föremål och anläggningar i husets inre som skulle kunna berätta någonting om husens funktion. Detta har medfört att frånvaron av fynd, kulturlager och anläggningar inuti huset uppmärksammas och att den här typen av anläggningar betraktas som fyndtomma. Dock visar den senaste tidens grävningar framför allt i Håga att fynd och anläggningar snarare är att hitta i och utanför husens väggar. Lerklining och bränd lera nämns i flera hus, men alltid i små mängder. I huset i Broby påträffades en flintpilspets på vad som förmodligen är en relativt ursprunglig golvnivå. I den ena grunden i Agdatorp fanns

några keramikskärvor. I Hågahagens hus påträffades en löpare och i det eventuella kulthuset i Gerstabergr-Berga, Ytterjärna sn i Södermanland fann man malstenar och ett bryne. Likväl går det inte att fastställa om fynden är lämningar efter aktiviteter i samband med husets ursprungliga användande eller från senare användningsperioder. Det är lika problematiskt med anläggningar i husen. I Håga visar undersökningarna att de anläggningar och fynd som påträffades inuti husen tillkommit i samband med aktiviteter som varit långt efter anläggandet (Victor 2002:116).

En framträdande fyndkategori i samband med kulthuset är knackstenar och malstenar som hittas vid flera hus av stengrundstyp och i nästan alla hus av stolptyp. Victor anser att denna närvaro av knack- och malstenar vid husen måste vara betydelsebärande och nära till hands är krossandet av brända ben (aa:147).

7.5 Kulthus det inre och det yttre

”Vi skapar ett mått på en plats ”helighet” genom dess närhet till gravar och andra anläggningar som vi tillskriver en funktionell betydelse i en ickeprofan aktivitetssfär som också är rumslig och platsbunden, i kombination med en avsaknad av kulturlager och normala boplatssfynd och anläggningar (Victor 2002:63).

Angående kulthus så förstår man att det har skett en meningsbärande avgränsning av en helig plats i form av ett helgat område, ett *temenos* (aa:63). Michael Olausson (1995:43f) har också diskuterat hur man kan identifiera ett heligt inneslutet rum. Han betonar distinktionen mellan ett inneslutet rum och ett slutet rum. Att innesluta ett rum är inte detsamma som att rummet är slutet. Graden av slutenhet är beroende av dess funktion och kan markeras genom att ytan innanför en vall görs helt oåtkomlig för utomstående betraktare genom en svår tillgänglig placering, en hög mur, ett dike eller en palissad. Dessutom kan en hägnad placeras mycket avlägset ifrån en bygd. Olausson (aa:231ff) påpekar också distinktionen mellan ”privat” respektive ”kollektivt” utövande av kulten/ritualen. Han utgår ifrån att det existerat en skillnad i utövande inom enskilda hushåll, byn och det som berört en större social grupp. Vallanläggningarna från bronsåldern ska betraktas som inneslutna rum, där förhållandet mellan det privata, hägnade och det offentliga, kollektiva i form av den omgivande miljön

medvetet har exponerats. Fornborgarna har antagligen inneslutit en grupp människor vid någon typ av aktivitet. Victor (2002:65) anser att syftet i kulthuset istället verkar vara att exkludera, stänga ute en grupp människor. Det privata utgörs i detta fall av förfäderskollektivet.

Det förekommer kulthus av stengrundstyp som är placerade på en plats i landskapet som ger ett introvert, lokalt intryck. De tycks inte har anlagts för att visas upp för utomstående utan snarare för att skapa en central kultplats inom området (aa:86). Det finns påtagliga skillnader i hur de två typerna av kulthus är orienterade. Stengrundshuset har inte medvetet riktats mot en grav, en särskild naturformation eller dylikt. Även om de ofta är fysiskt sammanbundna med gravar är de inte uppenbart orienterade i förhållande till dem. Däremot de mindre kulthuset är lättare att tolka som riktade mot något i dess närhet såsom en skålgropshäll eller en grav, eftersom de har en öppen sida eller markerade dörröppningar. Victor menar att här går det att också att se en förändring från ett introvert uttryck till ett mer tydligt extrovert (aa:151).

Victor diskuterar i sin avhandling förfäderskultens förekomst och hon menar att stengrundshuset skapats och använts inom en förfäderskult (aa:176). De kraftiga väggarna i stengrundshuset, liksom de markerade väggarna i de mindre kulthuset har varit avsedda att avgränsa en yta. Förmodligen har kulthuset av stengrundstyp saknat tak, vilket har medfört att de har varit stängda mot de levandes värld och öppna uppåt och eventuellt också nedåt, en slags öppen inneslutning. Kulthuset skulle vara ett heligt rum, ett *temenos* där kommunikation kunde ske med förfäderna och via dem också gudomligheterna (aa:182). Klavs Randsborg påpekar att funktionen hos kulthuset, både de neolitiska och de från bronsåldern ska skådas i sammanhang där man önskar kommunikation mellan de döda och de levande (aa:182, se Randsborg 1995:138). Mike Parker-Pearson (1999:158) har undersökt hur manifesterandet av förfäder i lågtekniska samhällen har fungerat och han framhåller att leva med förfäderna har utgjort ett kontinuerligt inslag i människornas tillvaro.

“The ancestors may be considered to dwell apart from living or in their presence, often occupying actual or imagined houses of the dead. In many ancestor-worshipping societies elaborate monuments are constructed to the glory of the ancestral collectivity” (aa:158).

7.6 Skärvsten och skärvstenshögar i samband med stengrundshus

Skärvsten är en sambenämning för olika former av eldsprängd och skörbränd sten (Kaliff 1997:29).

Victor (2002:116) skriver att i väggarna hos många av kulthusen har skärvsten ramats in av större obrända stenblock mellan den inre och yttre kantkedjan. Dag Widholm (1998:27) anser att det finns anledning att betrakta sambandet mellan skärvsten och begravning som en ursprunglig funktion med en medveten symbolverkan. Vidare anser han att det är rimligt att se skärvstenshögen med dess fyllning som en del i en enda begravningsritual, där själva gravsättningen av den döde och tillförandet av kantkedjan möjligen har skett vid en senare tidpunkt än själva kremeringen.

Anders Kaliff (1997:73) menar att en del skärvstenshögar som påträffas intill gravar och/eller boplatser skulle mycket väl kunna stämma in på beskrivningen av en harg, d.v.s. offeraltare av sten som är beläget i det fria. Ett tydligt exempel på detta är skärvstenshögarna vid Ringeby i Kvillinge sn, Östergötland, liksom högarna intill kulthuset i Hågahagen, vid Hågakyrkan samt vid kulthusen i Broby (Victor 2002:116). Att skärvstenshögarna haft en rituell funktion motsäger inte på något sätt att de även använts som platser för deponering av vissa typer av utvalt ”avfall”. Rester efter avfall som har producerats under ritualer kan ha krävt en speciell behandling (Kaliff 1997:73). Victor menar att man kan tänka sig att skärvsten ifrån ett kremeringsbål inte har behandlats på samma sätt som skärvsten som restprodukt efter vardaglig matlagning (Victor 2002:116)

Skärvstenshögarna i sig kan förstås som lämningar av gränsöverskridande vardagsaktiviteter. Tidigare har skärvstenshögar betraktats som en typ av anläggning som varit tydligt boplotsindikerande och som rena avfallshögar. Skärvstenshögar och skärvsten finns på gravfält och de innehåller ibland gravar och kan betraktas som gravar för döda föremål. Victor påpekar att skärvstenshögarna bidrar till att visualisera kopplingen mellan vardagliga aktiviteter i huset och rituella sådana (aa:39). Dessutom framför hon sin intressantaste idé, som utgör en bärande del av hennes tolkning om kulthusen, att skärvstenen i väggarna på kulthusen skulle kunna vara rester efter kremeringsbål (aa:116).

8 DISKUSSION

8.1 Likheter och skillnader som stenhusgrunden i Mästreda uppvisar med kulthus av stengrundstyp

Eftersom min förförståelse när studien startade var att stenhusgrunden i Mästreda kunde vara ett kulthus ifrån bronsålder, har jag inriktat mig på att riskera denna förförståelse genom att ställa Åhmans undersökningsresultat mot kriterierna för ett kulthus. Enligt Victor (2002:65) är ett kulthus en husliknande konstruktion som inte är för vanligt boende utan för ett sammanhang som uppfattas sakralt. Hon har urskiljt två tydliga grupper av kulthus, varav den ena är stengrundshus och hon har gjort en sammanställning av morfem som kan sättas i samband med denna typ av kulthus. Vissa av kriterierna synes bekräfta hypotesen, (se fig. 12, 13), medan andra motsäger den. De explicita morfem som jag anser överensstämmer ihop med stenhusgrunden i Mästreda är; breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta och rundade gavlar. Enligt Victor verkar det finnas gravliknande skärvstenshögar omkring stenhusgrunden och närheten till dessa utgör då ett morfem. Däremot är det topografiska läget svårare att avgöra p.g.a. högväxt skog i omgivningen (muntl. Helena Victor 2003). Vilket betyder att endast tre av de nio explicita morfem som Victor har sammanställt kan påvisas.

Explicita morfem för kulthus av stengrundstyp	Stenhusgrunden i Mästreda.
Tydligt halvmonumentalt läge	Nej
Huset placeras väl synligt mot kommunikationsleder, ofta vattenleder	Nej
Frånvaron av ingång	Nej
Rätvinkliga hörn	Nej
Plana innerkanter på den inre kantkedjan	Nej
Breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta	Ja
Rundade yttergavlar	Ja
Närheten till en större grav från bronsåldern	Ja, närhet till gravliknande skärvstenshögar
Förekomsten i "rika" bronsåldersmiljöer	Nej

Fig. 12. Tabell som visar vilka explicita morfem som överensstämmer med stenhusgrunden i Mästreda.

Implicita morfem för kulthus av stengrundstyp	Stenhusgrunden i Mästreda.
Frånvaron av fynd (samtida) inuti byggnaden	Nej
Frånvaron av fosfatförande kulturlager på den inre ytan	Nej
Frånvaron av anläggningar i husets inre	Nej

Fig. 13. Tabell som visar att inget av de implicita morfemen överensstämmer med stenhusgrunden i Mästreda.

En likhet med kulthus av stengrundstyp är själva konstruktionen av väggarna. Att de är byggda i olika slag av skalmursteknik och varierar i bredd från en till fyra meter. Den norra muren har sannolikt varit byggd i skalmursteknik med 0,6-0,7 meter stora stenar ytterst och insidan har lite mindre stenar 0,2-0,4 meter och muren har ursprungligen varit 1,2 meter bred. Med en fyllning av mycket småsten, södra muren består till mycket större del än norra muren av småsten och vittrad eldskadad sten.

Nästan alla svenska kulthus saknar synlig ingång. Kulthuset i Broby, Börje sn, Uppland är det enda bronsåldershuset med ingång i sydvästra hörnet (Victor 2002:68). Victor har fått kännedom om tre tidigare okända hus i Värmland och två av kulhusen tycks ha ingångar. Det ena huset har en ingång på den östra sidan som vetter mot lokalens högst placerade röse. Hon anser att detta kulthus är unikt p.g.a. denna typ av öppning. Det andra huset kan möjligtvis ha en ingångsöppning i den sydöstra väggen (aa:89). När Victor besiktigade stenhusgrunden i Mästreda påpekade hon en möjlig likhet med de två kulhusen i Värmland. Mitt på SSV långsidan finns en synlig ingång som är en meter bred. Dock finns det ytterligare en öppning vid den VNV kortänden, men Victor ansåg att den inte utgjorde en ingång utan att muren var förmodligen skadad (muntl. Helena Victor 2003). Likaså har stengrunderna på Öland ifrån järnåldern en ingång på långsidan (Cassel 1998:78).

Ibland förekommer kulhusen parvis såsom vid Agdatorp, Nättraby sn i Blekinge, vilket utgör en skillnad mot stenhusgrunden i Mästreda, eftersom den tycks vara ensam. Inga ingående specialinventeringar, efter fler grunder har dock gjorts. En annan sak som jag tyckte var slående då jag besökte platsen var främst de båda Agdatorpshusens läge. De ligger halvmonumentalt i en sluttning och det södra huset (nr I) har mellan västra och östra änden en nivåskillnad som är störst 1,25 meter. Detta var alltså mycket märkbart och murarna består av

två rader av stora ojämna kantstenar som framträdde mycket tydligare än vid stenhusrunden i Mästreda (se fig. 11).

8.2 Vad fyndmaterialet kan ge för indikationer om stenhusrunden i Mästreda

Det hittas knackstenar och malstenar ofta i och vid kulthuset. Victor (2002:186) menar att det är rimligt att anta att dessa verktyg använts vid ritualerna i samband med husen, exempelvis till malande eller krossande av brända ben. Det är också vanligt att just fragmentariska brända ben hittas i kulthuset. Hon antyder att kulthuset använts vid begravningar och vid kommunikation med förfäderna. I stenhusrunden i Mästreda har det påträffats en mortelsten (knack- och malsten) och brända ben i kulturlagret. På 1980-talet genomfördes det en osteologisk analys på en del av benmaterialet, vilket visade att det fanns benmaterial både ifrån djur och människa. Jag blev intresserad av om det fanns ytterligare människoben, genom att göra en datering kunde i så fall dessa ben ge mig mer kunskap om stenhusrunden och därmed bidra till min tolkning av funktionen.

Ann-Charlotte Larsson vid Smålands museum har gjort en osteologisk analys på hela benmaterialet, även det som bedömdes på 1980-talet. Hon konstaterade att materialet är bränt och kraftigt fragmenterat. En stor del av fragmenten är eroderade och har rundade kanter. Benmaterialets karaktär har därmed försvårat den osteologiska analysen. Endast ett fragment kunde identifieras till ett handrotsben från får/get. 12 fragment kunde identifieras till långa rörben eller kranium av obestämd art. Avslutningsvis kunde hon konstatera att inga ben från människa kunde beläggas i materialet (muntl. Ann-Charlotte Larsson 2003).

Kent Holgerssons tidigare iakttagelse är dock att det fanns rörben av människa. Antropologen Mary Helms menar att inte vem som helst kan bli en förfader, men för de som anses lämpliga väntar en specialbehandling. Deras kroppar och speciellt de ben som bevaras bäst såsom skalle och rörben betraktas som en kraftfull och värdefull tillgång och behandlas enligt särskilda regler. Dessa kvarlevor representerar nämligen konkreta bevis på förfädernas existens (Victor 2002:21, jfr Helms 1998:51).

Den påträffade mortelstenen har synliga spår efter ett praktiskt nyttjande som både knack- och malsten, men den innefattar också en symbolisk betydelsebredd av rituellt karaktär. Genom betydelsebredden, polysemin, kan delar av betydelsen filtreras fram och betonas (Arwill-

Nordbladh 1998:245f). Det är därmed intressant att veta vad som kan innefattas i denna polysemi. Christopher Gosden (1994:49) menar att en materiell symbols mening inte alls är slumpartad, vilket han visar med hur rött – blodets färg – exempelvis kan symbolisera fara. Detta kan tolkas som att ett föremål genom sin form eller funktion kan ”inbjuda” till symbolisk användning. Ett föremåls symboliska innehåll är därutöver ofta tätt sammanfört med dess praktiska användningsområde. Det kanske går att säga att praktiken i viss mån laddar tinget med symbolisk betydelse (Cassel 1998:19f). Cassel (aa:101ff) har uppmärksammat att malstenar och löpare är vanligt förekommande bland stenmaterialet i husgrunderna på Gotland. En tolkning som hon anför är att man placerat malstenar och löpare i husgrunden för att överföra deras ”kraft” på huset. I malstenen mals säd till mjöl och härigenom kan malstenen och löparen förknippas med reproduktion och fertilitet. Denna fyndkategori som påträffas i stengrunder, stensträngar och gravar kan även betraktas i ljuset av det förflutna som de också representerar. Cassel framhäver stenens egenskap av oförgänglighet och igenom att sten har använts till att markera gravar refererar den därigenom till gravar och förfäderna.

Mortelstenen (knack- och malstenen) i Mästreda hittades inne i stenhushgrunden i kulturlagret och utifrån det sammanhanget är det svårt att påvisa vilket användningsområde som den kan tillskrivas. I och med att det har påträffats fragmentariska brända ben finns ju möjligheten att mortelstenen har använts även i ett rituellt syfte. Kaliff (1997:88) menar att knackstenar kan ha använts vid krossningen av de brända benen efter kremeringen. Gravgömmor med fint krossade brända ben, med knackstenar nedlagda i anslutning, gör att han har funnit det rimligt att tolka dessa som redskap vilka ha använts vid en rituell krossning av de brända benen. Enligt Victor (2002:147) är närvaron av knack- och malstenar vid kulthusen betydelsebärande och nära till hands är krossandet av brända ben.

Slagg är en annan fyndkategori som påträffats vid stenhushgrunden i Mästreda. Jag skickade slaggmaterialet till GAL där Lena Grandin har granskat slaggerna. Flertalet av de studerade fyndposterna kan klassificeras som slaggar från reduktionsprocessen, d.v.s. järnframställning i blästugn. Många av dem uppvisar flera karaktäristiska drag som är typiska för förhistoriska slaggar. Det är endast järnframställningens tidiga processled, d.v.s. reduktionsprocessen som är representerad i det undersökta materialet. Huruvida slaggerna ska relateras till den omnämnda huslämningen är osäkert, eftersom man normalt inte förknippar framställningsprocessen med den direkta bebyggelsen utan denna är snarare knuten till smidesverksamhet

(Grandin 2003:2f). Detta utlåtande om slaggen påvisar att det har skett järnframställning i området vid Mästreda under förhistorisk tid, antagligen järnålder.

8.3 Betydelse av skärvsten i stenhusgrunden i Mästreda

Närvaron av skärvsten är påtaglig vid kulthuset och i stengrundsvarianten av denna kategori består väggarna ofta till viss del av skärvsten (Victor 2002:147). Hos många av kulthuset har skärvsten ramats in i väggarna mellan den inre och yttre kantkedjan (aa:116). I Mästreda förekommer det skärvsten främst i den södra muren, vilket kan ha en symbolisk innebörd för själva stenhusgrunden. Hus är ju mycket symbolladdade och ett hus mening varierar med tid, rum och socialt sammanhang (aa:31, se Bailey 1990:96). Södra muren är specifik i jämförelse med de andra murarna eftersom det är den mur som innefattar en förmodad ingång och enligt Victor finns det en gravliknande skärvstenshögt rak utantill ingången (muntl. Helena Victor 2003). Ricouer talar om metaforer som säger något utöver den vanliga betydelsen och skapar en ny bild. Att handlingar och föremål får sin mening i de sammanhang i vilka de används (Johansson & Miegel 1996:123). Kaliff (1997:107f) föreslår att stenen kan betraktas som själsboning, som en ”kropp” för själen att återvända till. Skärvsten kan ha tillverkats medvetet som en del i gravritualen och kan uppfattas som ett brandoffer. Den skärvsten som producerades placerades sedan i skärvstenshögar och stensättningar. Eller som Victor förespråkar vid eller i kulthuset.

Richard Bradley (1998:88) menar att monument står för rituella belägg snarare än försörjning, vilket är av betydelse för att de kan inbegripa en särskild tidsuppfattning från vardagliga händelser. Det tycks som att mer än en tidskänsla kan finnas inom samma samhälle. Vardagliga aktiviteter kan bli utträttade i enlighet med en praktisk förståelse av tid, men det förekommer många tillfällen i vilka ritualer kan uppehålla en speciell världssyn. Victor (2002:39) menar att skärvstenshögar bidrar till att visualisera kopplingen mellan vardagliga aktiviteter i huset och rituella sådana.

Kulthuset av stengrundstyp består också av stenmaterial som inte har påverkats av eld, vilket innebär att de stenarna i byggnadsmaterialet inte kan betraktas som skärvsten. Enligt Mircea Eliade är stenen förbunden med föreställningar om styrka, hårdhet och beständighet, men framför allt är den alltid densamma, en manifestation av den absoluta existensen, det eviga

bortom tiden (Victor 2002:188, se Eliade 1959:155f). Victor menar att det är den effekten som eftersträvades i kulthuset av stengrundstyp. Cassel (1998:100) framhåller att det inte finns skäl att betvivla att människan i alla tider varit medveten om materials skilda egenskaper och att man på ett liknande sätt tillskrivit dem olika betydelse. Stenens egenskaper är oförgänglighet och beständighet, vilket får till följd att byggnadsverk i sten bevaras långt in i framtiden. Användandet av sten till hus och hängnader kan därför sammankopplas med en vilja att sätta en mer permanent prägel på landskapet. Det finns även tecken på att man tagit hänsyn till vilken sorts sten man byggde in i stengrunderna och stensträngarna. Jag anser att detta ger en antydning om att det förekommer två motsatta föreställningar i samband med kulthuset av stengrundstyp och likaså hos stenhushuset i Mästreda. Eftersom skärvstenen kan stå för exempel på föränderlighet och obeständighet hos stenen och det övriga stenmaterialet hänvisar till oföränderlighet och beständighet. Cassel (1998:103) menar att användningen av sten till en gårds byggnader inte har någon enkel funktionell förklaring utan att innebörden ligger i de lager av associationer som stenen ger upphov till.

8.5 Avslutande diskussion

Enligt Victor som har besiktigt stenhushuset i Mästreda så kan det mycket väl vara ett kulthus, men det finns en del egendomligheter (muntl. Helena Victor 2003). Jag har provat min förförståelse om att stenhushuset är ett kulthus och mitt resultat är att det förekommer för många skillnader. Jag syftar främst då på de explicita och implicita morfem som karaktäriserar ett kulthus. Förvisso förekommer det likheter med kulthuset såsom rundade gavlar, breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta. Det förekommer skärvsten i södra muren som innefattar en symbolisk mening. Visserligen kan det finnas en mer naturlig förklaring till förekomsten av denna skärvsten. Intill husväggen kan det ha funnits en skärvstenshöj som med tidens gång har rasat in över muren. Men i omgivningen finns det dock gravliknande skärvstenshögar. Mortelstenen kan ha använts i ett rituellt syfte och det har påträffats brända krossade ben. Kan stenhushuset i Mästreda härigenom placeras in i ett rituellt sammanhang? Eller har huslämningen istället nyttjats till något helt annat?

Utifrån de ¹⁴C-dateringar som har gjorts under 1980-talet och det resultat som jag fick av kolprovet (P27) och keramiken (F39) så åskådliggörs en vidsträckt tidsperiod (se fig. 9,10). Detta kolprov som Smålands museum ordnat med är taget under södra muren och det hänger

logiskt ihop med matskorpan på keramiken. Tillsammans visar de på att stenhusgrundens anläggningstid och användningsfas kan konstateras till romersk järnålder – folkvandringstid. Ytterligare ett kolprov (P 24) som är taget under norra muren kan tidsmässigt sammanföras till de andra två. Det förekommer uppenbarligen skilda faser på denna plats. Kolprov (P 9) visar på tidig – mellaneneolitikum, vilket anger att det finns en tidigare boplatsslämning under själva stenhusgrunden. Detta kolprov som togs vid K II hör säkerligen inte ihop med stenkonstruktionen som är mycket gravlik (muntl. Per Lekberg 2003). Men fortfarande är det en öppen fråga om denna stenkonstruktions samband med själva stenhusgrunden.

Min undersökning har alltså visat att stenhusgrunden i Mästreda med största sannolikhet uppförts och använts som bostadshus under romersk järnålder – folkvandringstid, trots att den uppenbarligen nära angränsar i storlek till belagda kulthus från bronsålder. Storleksförhållandena hos stengrundshus på Öland varierar vanligen mellan 15-20 meter längd gånger 8-9 meter bredd (muntl. Jan-Henrik Fallgren 2003), vilket också faller in i storleksspektrum för kulhusen (se fig. 14). Det blir uppenbart att storleksförhållandena inte enbart kan användas som kriterium för kulthus från bronsålder.

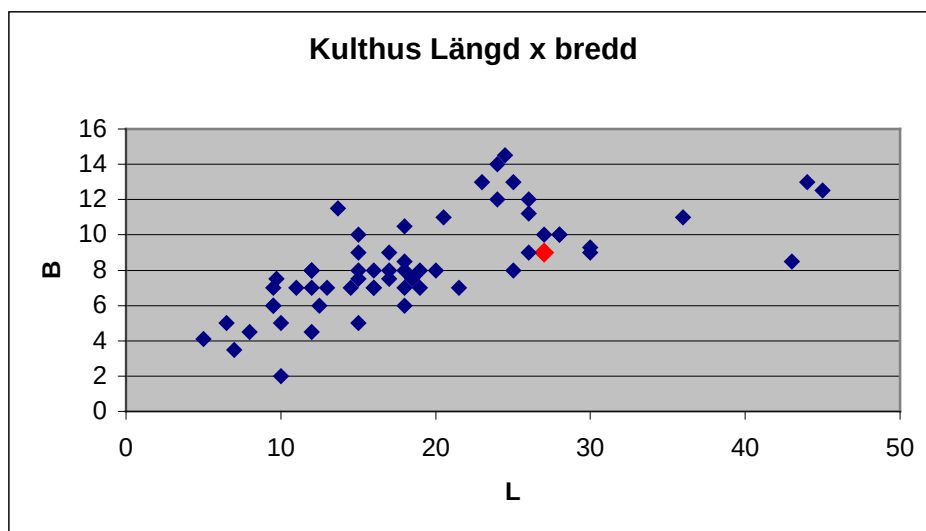

Fig. 14. Diagram över alla kulthus av stengrundstyp i Sverige samt ett kulthus från Danmark (efter databas, Victor 2002:78f). Den röda markeringen visar stenhusgrunden i Mästreda.

Eftersom breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta anges som kriterium på kulthus från bronsålder, men också återfinns i stenhusgrunden i Mästreda, kan inte heller detta morfem sägas vara exklusivt för kulthus från bronsålder. De avvikelser från Victors definitioner som har registrerats, bl.a. ingångar och fynd inne i huset, kan dock så här i

efterhand sägas på ett tidigt stadium ha pekat ut vad som skulle bli resultatet av studien – att Mästreda-huset inte är ett kulthus från bronsålder. Tecknen på att det faktiskt var det påverkade dock starkt min förförståelse i början av undersökningen, den förförståelse som sedan riskerades och reviderades genom undersökningen, således har jag genom en s.k. horisontsammansmältning riskerat min förförståelse och en ny förståelsehorisont har uppstått genom undersökningen.

Nu uppkommer en intressant frågeställning. Varför bygger man bostadshus i sten i Mästreda under järnåldern när man annars bygger i trä i regionen? Att husgrunden i Mästreda avviker från samtida huslämningar på fastlandet kan visa på kulturella influenser från exempelvis Öland. Emellertid får detta klargöras i ett annat projektarbete eller rapport.

9 SAMMANFATTNING

I början av 1980-talet provundersöktes RAÄ 101, Mästreda, Sjösås sn på frivillig grund av Eva Åhman från Smålands museum i Växjö tillsammans med Sjösås-Drev-Hornaryds hembygdsförening. Fornlämningen består av en forntida stenhusgrund och i mitt projektarbete behandlar jag det arkeologiska dokumentationsmaterialet från fältarbetet. I min huvudfrågeställning undrar jag vilken funktion och från vilken tid stenhusgrunden härstammar. Jag har medvetet valt att belysa några stengrundshus i Småland, Blekinge, Värmland, på Öland och Gotland för att diskutera likheter och skillnader med dessa.

Mitt teoretiska förhållningssätt utgår ifrån hermeneutiken som ägnar sig åt tolkningsprocesser i syfte att uppnå en förståelse. I samband med att jag ska skapa mig förståelse om förhistorisk tid utgår jag också från begreppet tid. Eftersom min förförståelse när studien startade var att stenhusgrunden i Mästreda kunde vara ett kulthus av stengrundstyp från bronsåldern, har jag inriktat mig på att riskera denna förförståelse genom att pröva Åhmans undersökningsresultat mot kriterierna för ett sådant. Jag har främst använt mig av Helena Victors avhandling; *Med graven som granne. Om bronsålderns kulthus*.

Nästan alla svenska kulthus tycks sakna synlig ingång, men i Värmland finns det två kulthus som tycks ha ingångar. Båda är belägna på gravfält, det ena vid Hälle, Millevik sn och det andra i Sunne sn. Stenhusgrunden i Mästreda har en synlig ingång mitt på SSV långsidan. Likaså har stengrunderna på Öland en ingång på långsidan. Ibland förekommer kulhusen parvis såsom vid Agdatorp, Nättraby sn i Blekinge, vilket utgör en skillnad mot stenhusgrunden i Mästreda. Ytterligare en sak som jag tyckte var slående då jag besökte platsen var främst de båda Agdatorphusens läge. De ligger halvmonumnetalt i en sluttning och murarna består av två rader stora ojämna kantstenar som framträdde tydligare än vid stenhusgrunden i Mästreda

Victor har gjort en sammanställning av morfem som kan sättas i samband med stengrundshus och dessa har jag jämfört med stenhusgrunden i Mästreda och inget av de tre implicita morfemen kan påvisas, eftersom det har påträffats fynd och anläggningar inne i stenhusgrunden samt att det finns ett fosfatförande kulturlager. Däremot överensstämmer tre av de nio explicita morfemen; breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta, rundade gavlar och närheten till en gravliknande skärvtenshög som finns rakt utanför ingången.

I många av kulthusen förekommer det skärvsten i väggarna och i Mästreda har det påträffats skärvsten främst i den södra muren, vilket kan ha en symbolisk betydelse för själva stenusgrunden. Hus är mycket symbolladdade och ett hus mening varierar med tid, rum och socialt sammanhang. Kulthusen av stengrundstyp består också av stenmaterial som inte har påverkats av eld, vilket innebär att de stenarna i byggnadsmaterialet inte kan betraktas som skärvsten. Eftersom detta stenmaterial hänvisar till oföränderlighet och beständighet och skärvsten står för exempel på föränderlighet och obestämthet hos stenen, går det att se två motsatta föreställningar i samband med kulthusen och likaså hos stenusgrunden i Mästreda. Det har påträffats krossade brända ben och en mortelsten (knack-och malsten) inne i stenusgrunden, vilka möjligen kan antyda på ett rituellt sammanhang. Men huslämningen har använts till något helt annat.

Utifrån de ^{14}C -dateringar som gjordes på 1980-talet tillsammans med två nyligen gjorda ^{14}C -dateringar åskådliggörs ett brett tidsspann. Det förekommer tydligen skilda faser på denna plats eftersom det finns en ^{14}C -datering till tidig-mellan neolitikum och det är uppenbart att den dateringen visar på att det finns en tidigare boplatzlämning under själva stenusgrunden. Det senaste kolprovet och en keramikskärva med matskorpa visade på romersk järnålder-folkvandringstid. Dessa två prover hänvisar till stenusgrundens anläggningstid och användningsfas och styrker min slutsats att stenusgrunden inte är ett kulthus från bronsålder, utan att det har använts som bostadshus trots att huslämningen, uppenbarligen nära angränsar i storlek till belagda kulthus från bronsålder. Därmed blir det uppenbart att storleks-förhållandena inte enbart kan användas som kriterium för kulthus från bronsålder. Det explicita morfemet; breda vallar av sten i stark kontrast till smal inneryta anges som kriterium på kulthus från bronsålder, eftersom det återfinns i stenusgrunden i Mästreda, kan inte heller detta morfe säs vara exklusivt för kulthus från bronsålder. De avvikelser från Victors definitioner som har registrerats, bl.a. ingångar och fynd inne i huset, kan dock så här i efterhand sägas på ett tidigt stadium ha pekat ut vad som skulle bli resultatet. Att stenusgrunden i Mästreda inte är ett kulthus ifrån bronsålder utan snarare har använts som bostadshus under romersk järnålder – folkvandringstid.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens Dnr:	11.391.1256-81
Smålands museums Dnr:	110.235/81
Landskap:	Småland
Län:	Kronoberg
Kommun:	Växjö
Socken:	Sjösås
RAÄ nr:	101
Fastighet:	Mästreda 1:8
Ekonomiska kartan:	5F4b Dädesjö
Koordinater:	X 632488 Y 145836
Undersökningstyp:	Arkeologisk provundersökning och särskild arkeologisk undersökning
Personal:	Eva Åhman från Smålands museum
Grovarbetskraft:	Medlemmar i Sjösås-Drev-Hornaryds hembygdsförening
Ansvarig institution:	Smålands museum
Fältarbete utfört:	Provundersökning 1981 och etappvis särskild under- sökning 1982-1986

Dokumentationsmaterialet förvaras i Smålands museums kulturmiljöavdelnings arkiv.

REFERENSER

Almgren, O. 1905. *"Kung Björns hög" och andra fornlämningar vid Håga*. KVHAA. Stockholm.

Arbman, H. 1938. *En bronsåldersbygd. Utgrävningen vid Agdatorp i Nättraby socken, sommaren 1937*. Blekingeboken 1938.

Arwill-Nordbladh, E. 1998. *Genderkonstruktioner i nordisk vikingatid. Förr och nu*. Gotarc Series B No 9. Göteborg.

Bailey, D. 1990. *The Living House: Signifying Continuity*. I: Samson, R. (red.), *The Social Archaeology of Houses*. Edinburgh.

Bernstein, R.J. 1987. *Bortom objektivism och relativism. Vetenskap, hermeneutik och praxis*. Göteborg.

Bourdieu, P. 1977. *Outline of a Theory of practice*. Cambridge.

Burström, M. 1991. *Arkeologisk samhällsavgränsning. En studie av vikingatida samhällsterritorier i Smålands inland*. Stockholm Studies in Archaeology 9. Stockholm.

- Cassel, K. 1998. *Från grav till gård. Romersk järnålder på Gotland*. Stockholm Studies in Archaeology 16. Stockholm.
- Eliade, M. 1959. *The Sacred & the Profane. The nature of religion*. New York.
- Engdahl, H. et al . 1977. *Hermeneutik*. Stockholm.
- Føllesdal, D., Walløe, L. & Elster, J. 1993. *Argumentationsteori, språk och vetenskapsfilosofi*. Stockholm.
- Gadamer, H-G. 1988. *Truth and Method* (Second, Revised Edition). Continuum. New York.
- Gadamer, H-G. 2000. Om förståelsens cirkel. I: Marc-Wogau, K. (red.), *Filosofin genom tiderna, efter 1950*. Stockholm.
- Gosden, C. 1994. *Social being and time*. Oxford and Cambridge.
- Grandin, L. 2003. *Undersökning av slagg från en huslämning i Mästreda, RAÄ 101, Sjösås sn, Småland*. Analysrapport nr 8-2003. Avdelningen för arkeologiska undersökningar UV GAL. Uppsala.
- Hallström, A. 1971. *Boplatser och gravar på Nygårdssrum i Vallstena*. Gotländskt Arkiv 43.
- Helms, M. 1998. *Access to Origins: Affines, ancestors and aristocrats*. Austin.
- Hodder, I. 1986. *Reading the past*. Cambridge.
- Johansson, T. & Miegel, F. 1996. *Kultursociologi*. Lund.
- Kaliff, A. 1997. *Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland*. Aun 24. Uppsala.
- Kopytoff, I. 1986. *The Cultural biography of things: commodization as process*. In: Appadurai 1986.
- Lekberg, P. 2002. *Yxors liv, människors landskap. En studie av kulturlandskap och samhälle i mellansveriges senneolitikum*. Coast to coast-books – no. 5. Uppsala.
- Lindman, G. 2003. Råppe industriområde- arkeologisk förundersökning av boplatsslämningar i ett röjningsrösområde. Växjö kommun, Bergunda socken, Bergkvara 26:1, RAÄ 158 och RAÄ 50. *Rapport Smålands museum 2003:24*. Växjö.
- Olausson, M. 1995. *Det inneslutna rummet – om kultiska hägnader, fornborgar och befästa gårdar i Uppland från 1300 f Kr till Kristi födelse*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 9. Stockholm.
- Parker Pearson, M. 1999. *The archaeology of death and burial*. Sparkford.
- Randsborg, K. 1995. *Hjortspring. Warfare and Sacrifice in early Europe*. Århus.

Schönbäck, B. 1952. Bronsåldershus i Uppland. *Tor* II, 1949-51.

Tilley, C. 1999. *Metaphor and material culture*. Oxford.

Vandkilde, H. 2000. *Material Culture and Scandinavian Archaeology: A Review of Concepts of Form, Function and Context*. In: Olausson, D.& Vandkilde, H. 2000.

Victor, H. 2002. *Med graven som granne. Om bronsålderns kulthus*. Aun 30. Uppsala.

Whittle, A. 1996. *Europe in the Neolithic. The creation of new worlds*. Cambridge.

Widholm, D. 1998. Rösen, ristningar och riter. *Acta Archaeologica Lundensia. Series prima in 4º*. Nr 23. Lund.

Willstedt, R. 1989. (red.). *Kronobergs natur. Naturvårdsprogram för Kronobergs län*. Länsstyrelsen i Kronobergs län.

MUNTLLIG UPPGIFT

Fallgren, J-H. Doktorand vid Uppsala universitet. 2003-05-23.

Larsson, A-C. Osteolog vid Smålands museum. 2003-03-27/28.

Lekberg, P. Fil.Dr. 1:e antikvarie vid Smålands museum. 2003-06-03.

Victor, H. Fil. Dr. Projektledare vid SAU. 2003-04-03.

BILAGA 1

Fyndlista över stenhusgrunden RAÄ 101, Mästreda, Sjösås sn.

Fyndnr	Material allmänt	Material specifikt	Sakord	Ruta	Fyndomständighet	Status, formelement och teknik
1	Slagg	Reduktionsslagg	Slaggfragment	111/218	Från förmodad härd, K I.	Fyra fragment av trögfluten slagg.
2	Keramik		Skärva	109/209	S om KII strax under grästorv.	Fyra keramikskärvor.
3	Keramik		Skärva	111-112/204-205	Under grästorv.	
4	Utgår					
5	Keramik		Skärva	111/209	Under grästorv intill liggande stenar i KII.	Två keramikfragment
6	Keramik		Skärva	109/205	Under grästorv.	
7	Utgår					
8	Utgår					
9	Slagg		Slaggfragment	112/223	Ifrån Ö halvan.	Fluten, tät och småporig slagg.
10	Utgår					
11	Utgår					
12	Slagg	Bränd lera	Ugnsvägg?	110/221	Ifrån Ö halvan.	Bränd och smält lera.
13	Utgår					
14	Keramik		Skärva	110/208-209	Strax V om KII.	
15	Ben	Bränt ben	Långa rörben	112/210	Ca 0,15m under markytan i svagt kulturlager.	1 fragment, obestämd.
16:1	Ben	Bränt ben		110/209	Ifrån grop i KII.	19 fragment, obestämda
16:2	Keramik		Skärva	110/209	Ifrån grop i KII.	Tre skärvor, fyra fragment.
17	Slagg	Reduktionsslagg	Slagg	110/217-218	Ifrån tidigare grävd grop. A 14.	Två slaggstycken, omagnetiska.
18	Keramik		Skärva	108-109/219	I kanten av S muren i östra halvan.	15 skärvor och ca 10 keramikfragment
19	Utgår					
20	Slagg	Reduktionsslagg	Bottenslagg	109-110/216-217	I brun sand.	Del av bottenslagg från blästugn.
21	Slagg	Reduktionsslagg	Bottenslagg	106-107/216-217	I S muren.	Del av bottenslagg.
22	Keramik		Mynningsskärva	108/214	I S murens södra del.	Ca 15 skärvor varav tre bitar av en degel?
23	Keramik		Skärva	108-109/214	Ifrån kanten av S muren.	
24	Keramik		Skärva	108/214	Ca 0,1m ner i brun mo.	
25	Keramik		Skärva	108/214	Ca 0,1m ner i brun mo.	
26	Utgår					

27	Ben	Bränt ben	Handrotsben	110/207-208	Ifrån KIII.	1 handrotsben får/get, 9 fragment obestämda.
28	Ben	Bränt ben		111/208	Ifrån K III.	1fragment, obestämd.
29	Slagg	Reduktionsslagg	Slagg	110/218	I lös jord strax V om Kl.	
30	Slagg	Reduktionsslagg?	Slaggstycke		I N stenmurens utsida i Ö halvan.	Platt slaggstycke, trögfluten.
31	Keramik		Skärva	111/207	I kulturlager.	
32	Slagg	Reduktionsslagg?	Slaggsträngar	109/211	I mylla.	Två ihopsmälta slaggsträngar.
33	Ben	Bränt ben		110-111/206-207	I grop med kulturlager N om KIII.	9 fragment, obestämda.
34	Keramik		Skärva	111/206-207	I kulturlager.	
35	Keramik		Skärva	111/206	I kulturlager.	
36	Järn		Järnföremål?			
37	Keramik		Skärva	110/207	I kulturlager.	
38	Brons		Bronsbleck?	111/206	I kulturlager.	Dubbelvikt med streckmönster pincettfäste?
39	Keramik		Skärva	110/205	Ifrån V halvan.	Skärva som har daterats till ca 500 e.Kr.
40	Keramik	Rabbad keramik?	Kantskärva	110/206	Övre delen av kulturlager.	
41	Keramik		Skärva	111/205	I kulturlager.	
42	Keramik		Skärva	111/205	I kulturlager bland stenar.	
43	Keramik		Bujskärva?	110/205	I kulturlager.	
44	Keramik	Rabbad keramik?	Skärva	111/204	I kulturlager vid sten.	
45	Keramik		Skärva	111/204	I kulturlager.	
46	Keramik		Bottenskärva?	111/204-205	I kulturlager.	
47	Keramik		Bottenskärva	111/205	I kulturlager.	
48	Keramik		Skärva	111/205	I kulturlager.	Två skärvor varav en mynningsskärva.
49	Keramik		Skärva	109/212	I kulturlager.	
50	Sten	Sandsten	Mortelsten	111/204-205	I kulturlager.	Använd som knack- och malsten.
51	Harts			111/204	I kulturlager.	
52	Harts			111/205	I kulturlager.	
53:1	Keramik		Skärva	110-111/203	I sotgrop. A 4.	Tre skärvor, en bottenskärva. Olika kärl.
53:2	Ben	Bränt ben	Långa rörben/kranium	110-111/203	I sotgrop. A 4.	7 rörben, 1 kraniumben, 102 obestämda.
54	Ben	Bränt ben		110-11/205	I kulturlager.	16 fragment,obestämda.
55	Ben	Bränt ben		110-111/204	I kulturlager.	23 fragment,obestämda.
56	Ben	Bränt ben		108-109/208	I kulturlager.	1 fragment, obestämd.
57	Ben	Bränt ben		108-109/209-210	I kulturlager.	12 fragment, obestämda.

58	Ben	Bränt ben		108-109/211	I kulturlager.	11 fragment,obestämda.
59	Ben	Bränt ben		108-109/212	I kulturlager.	6 fragment,obestämda.
60	Utgår					
61	Lera	Bränd lera	Ugnsvägg?	110/204	Övergång mellan mylla och kulturlager.	Gråbränd och smält lera.
62	Slagg	Reduktionsslagg?	Slaggfragment	108-109/207	Ytligt i kulturlager.	Trögfluten och omagnetisk.
63	Ben	Bränt ben		108-109/207		5 fragment,obestämda.
64	Sten	Flinta	Flintavslag	110/201	Invid sten i ingången.	Avslag av slipad yxa.
65	Utgår					
66	Utgår					
67:1	Ben	Bränt ben		110/201	I kulturlager.	24 fragment, obestämda.
67:2	Keramik		Skärva			Sju skärvor och tre keramikfragment.
68:1	Keramik		Skärva	110/203	I kulturlager.	
68:2	Ben	Bränt ben		110/203	I kulturlager.	4 fragment, obestämda.
69	Utgår					
70	Ben	Bränt ben		108-109/205	I kulturlager.	24 fragment, obestämda.
71	Ben	Bränt ben	Långa rörben	108-109/204	I kulturlager.	1 rörben, 62 fragment obestämda.
72:1	Ben	Bränt ben	Långa rörben	108-109/203	i kulturlager.	1rörben, 34 fragment obestämda.
72:2	Keramik		Skärva	108-109/203	I kulturlager.	
73	Ben	Bränt ben		108-109/202	I kulturlager.	4 fragment, obestämda.
74:1	Keramik		Skärva	110/210	I kulturlager.	Tre skärvor.
74:2	Ben	Bränt ben	Långa rörben	110/201	I kulturlager.	1 rörben, 29 fragment obestämda.
75	Utgår					
76	Ben	Bränt ben		110/200	I kulturlager på 0,1-0,3m djup	3 fragment, obestämda.
77	Ben	Bränt ben			Från genomgrävning av N muren.	2 fragment, obestämda.
78:1	Keramik		Skärva		Från genomgrävning av N muren.	
78:2	Ben	Bränt ben			Från genomgrävning av N muren.	4 fragment, obestämda.
79	Utgår					
80	Utgår					
81	Ben	Bränt ben		107/211	Under muren.	1fragment, obestämda.
82	Utgår					
83	Utgår					
84	Ben	Bränt ben		110/213	I kulturlager på 0,15-0,20m djup.	1fragment, obestämda.

85:1	Sten	Skiffer	Bryne	110/212-213	I kulturlager.	En del av ett bryne, välanvänt.
85:2	Ben	Bränt ben		110/212-213	I kulturlager.	3 fragment, obestämda.
86	Ben	Bränt ben		110/222	I sotlager under brun mo, ca 0,3-0,4m djup.	6 fragment, obestämda.
87	Ben	Bränt ben		111/213	I kulturlager.	1fragment, obestämda.
88	Utgår					
89	Sten	Sandsten	Bryne		I norra murens NV del.	En del av ett bryne.
90	Slagg	Omsmältningsslagg	Bottenslagg			Trögfluten och omagnetisk.
91	Lera	Bränd lera	Ugnsvägg?		I från vall.	Gråbränd och smält lera.

BILAGA 2

Tabell över anläggningar i stenhusgrunden, RAÄ 101, Mästreda, Sjösås sn.

Anläggningsnr	Ruta	Anläggningstyp	Fyllning	Diameter (m)	Djup (m)	Anmärkning
1	110/201	Sotgrop	Stenar och inslag av kol.	0,25	0,15	
2	108/207-208	Stensamling	Kantställda stenar och några rundade stenar.			Stolphål SV?
3	109/207	Sotgrop	Kantad upptill med småsten, mycket kol.	0,4	0,4	
4	110-111/203	Sotgrop	Sot och kolbitar. Inslag av brända ben.	0,6	0,4	
5	108/208	Sotfläck	Mycket sot mellan några stenar.	0,1	0,12	Ej stolphålskaraktär.
6	110-111/207-208	Stenkonstruktion	Kantställd flat sten och små stenar.			Stolphål NV? Ingår i KIII.
7	110/207	Grop	Några stenar i kanten och brun humös mo.			Ingår i KIII.
8	108-109/202-203	Stensamling	Stenar i ett par lager.			
9	110-111/204-205	Grop	Små stenar och myllablandad brun mjåla.			
10	108-109/212-214	Stensamling	En kantställd sten och några rundade stenar.			Stolphål mitt S? Ingen nedgrävning.
11	111/212-214	Stensamling	En stor sprucken sten ev. jordfast och flata mindre stenar.			Stolphål mitt N? Ingen nedgrävning.
12	108-109/218	Stensamling	En kantsten och en rundad stående sten, några små stenar			Stolphål SO?
13	110-111/214-215	Grop				Recent.
14	109-110/217-219	Grop				Tidigare grävd, recent.

BILAGA 3

År 1985 utfördes det en osteologisk analys på fyndmaterial ifrån stenhusgrunden RAÄ 101, Mästreda, Sjösås sn. Materialet bestod av krossade brända ben.

F 33

Brända ben, grå, krossade.
Storl max 12 mm.
Nytt tvärsnitt gråvitt.

Djur

Rörbensfragm 1 st.
Av 5 g har 0,5 g best.

F 53

Brända ben, grå, krossade.
Storl max 25 mm.
Nytt tvärsnitt grått.

Människa

Rörbensfragm 4 st.

Djur

Av 8 g har 5 g best.

F 54

Brända ben, krossade.
Storl max 8 mm.
Nytt tvärsnitt gulvitt.

Djur

Rörbensfragm 1 st.
Av 15 små fragm har 1 fragm best.

F 55

Gråvita, brända ben, krossade.
Storl max 16 mm.
Nytt tvärsnitt grått.

Människa

Rörbensfragm 1 st.
Av 9 g har 1 g best.

F 56

Brunvitt, bränt ben.
Storl 17 mm.

Människa

Rörbensfragm 1 st
1 fragm har best.

F 57

Gråvita, brända ben, 6 fragm.
Storl max 14 mm.
Nytt tvärsnitt gråvitt.
Obest.

F 58

Gråvita, brända ben, 12 fragm.
Storl max 10 mm.
Nytt tvärsnitt grått.
Obest.

F 59

Gråvita, brända ben, 7 fragm.
Storl max 15 mm.
Nytt tvärsnitt brunvitt.

Människa

Rörbensfragm 1 st.
Av 7 fragm har 1 fragm best.

